

PROMETNA ŠOLA MARIBOR
VIŠJA PROMETNA ŠOLA

**ZGODOVINA ZAGOTAVLJANJA
SUVERENOSTI ZRAČNEGA PROSTORA
REPUBLIKE SLOVENIJE**

Diplomsko delo

Maribor, julij 2012

Diplomsko delo višješolskega študijskega programa

ZGODOVINA ZAGOTAVLJANJA SUVERENOSTI ZRAČNEGA PROSTORA REPUBLIKE SLOVENIJE

Študent: *Marko Plazar*

Študijski program: *LOGISTIČNO INŽENIRSTVO*

Modul: *Vojaški modul*

Predmet: *Vojaška zgodovina*

Mentorica: *Dr. Valerija Bernik, prof. zgodovine in sociologije*

Lektorica: *Petra Rus Plazar, prof. slovenščine*

Maribor, julij 2012

prometna šola maribor
višja prometna šola

SI – 2000 MARIBOR, Preradovičeva ulica 33, tel.: +386 2 42 94 135, 42 94 137, fax: 42 94 139

SKLEP O DIPLOMSKEM DELU¹

¹ Sklep dobi študent(-ka) v referatu za študentske zadeve po vložitvi obrazcev DIP5 in DIP6.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici dr. Valeriji Bernik za strokovno pomoč in usmeritve pri izdelavi diplomskega dela.

Hvala moji družini za spodbudo in razumevanje v času študija.

Hvala tudi sodelavcem, ki so mi s svojimi zgodbami pomagali razumeti razvoj dogodkov in hvala g. Jožetu Konda, ki mi je skozi intervju pomagal osvetliti dogajanja v času osamosvojitvene vojne.

Posebej pa bi se zahvalil Ministrstvu za obrambo in Slovenski vojski, ki sta mi omogočila šolanje.

Obr. DIP 8

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisani Marko Plazar, rojen 30.7.1972 v Celju, s svojim podpisom potrjujem, da sem avtor diplomskega dela z naslovom Zgodovina zagotavljanja suverenosti zračnega prostora Republike Slovenije.

Maribor,

Podpis:

ZGODOVINA ZAGOTAVLJANJA SUVERENOSTI ZRAČNEGA PROSTORA REPUBLIKE SLOVENIJE

Ključne besede: suverenost, Teritorialna obramba, Slovenska vojska, nadzor zračnega prostora, zračna obramba, letalstvo

Povzetek

Zgodovina zagotavljanja suverenosti zračnega prostora Republike Slovenije ima korenine že v času po drugi svetovni vojni, ko se je Slovenija oblikovala kot socialistična republika v federativni državi, še bolj pa v času priprav na osamosvojitve Slovenije. Z zavzetim usposabljanjem na vseh področjih so enote Teritorialne obrambe nadomeščale pomanjkljivo opremljenost predvsem na področju zračne obrambe. Odlična usposobljenost, nedvomno pa ljubezen do domovine, so botrovale uspehom med osamosvojitveno vojno, ko so se Slovenci odločili stopiti na novo, samostojno pot. Z odločnimi akcijami so pripadniki milice in Teritorialne obrambe prisilili Jugoslovansko ljudsko armado, da je priznala premoč tako na zemlji kot v zraku. Z odhodom zadnjega vojaka JLA je nadzor nad zračnim prostorom pripadel samostojni Sloveniji. Z aktivnim razvojem oboroženih sil, oboroževanjem, usposabljanjem ter vključevanjem v evropske varnostne strukture je Slovenija del skrbi za stabilno in varno okolje prepustila tudi zavezniškim silam in jim posledično zaupala tudi del suverenosti v zračnem prostoru.

THE HISTORY OF PROVIDING THE SOVEREIGNTY OF THE AIRSPACE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

Key words: sovereignty, Territorial Defence, Slovenian Armed Forces, airspace control, air defence, aviation

Abstract

The history of providing sovereignty of the airspace of the Republic of Slovenia has its roots in the time after the Second World War, when Slovenia was formed as a socialistic republic in the federal state, and in times preparing for its independence. The lack of equipment in the area of air force was substituted by engaged training of the Territorial Defence in all other areas.

Excellent competence as well as patriotism was the basis for successful independence war when the people of Slovenia decided to go their own way.

Determined actions of the members of police force and territorial defence forced the Yugoslav People's Army (YPA) to admit defeat in the air as well as on land. When the last soldier of the YPA left Slovenian territory the airspace control was gained by independent Slovenia. With active development of armed forces, armaments, training and integration in European security structures Slovenia gave a part of concern for stability and safe environment into the hands of allied forces and as a consequence they were entrusted with a part of sovereignty of Slovenian airspace.

VSEBINA

1	UVOD	1
1.1	OPIS PODROČJA IN OPREDELITEV PROBLEMA	2
1.2	NAMEN, CILJI IN OSNOVNE TRDITVE	3
1.3	PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE RAZISKAVE	3
1.4	UPORABLJENE RAZISKOVALNE METODE	4
2	OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV	5
2.1	ZRAČNI PROSTOR	5
2.2	SUVERENOST	6
2.3	TERITORIALNA OBRAMBA (TO)	6
2.4	SLOVENSKA VOJSKA (SV)	7
2.5	ZRAČNA OBRAMBA (ZO)	7
2.6	BATALJON ZRAČNE OBRAMBE (BZO)	8
2.7	BATALJON ZA NADZOR ZRAČNEGA PROSTORA (BNZP)	9
2.8	VOJAŠKO LETALSTVO (VL)	9
3	ZAGOTAVLJANJE SUVERENOSTI SLOVENSKEGA ZRAČNEGA PROSTORA PRED OSAMOSVOJITVENO VOJNO	10
3.1	ZAGOTAVLJANJE SUVERENOSTI ZRAČNEGA PROSTORA NA OZEMLJU SLOVENIJE PRED OSAMOSVOJITVENO VOJNO	11
3.1.1	<i>Enote protizračne obrambe</i>	11
3.1.1.1	<i>Raketni polk</i>	11
3.1.1.2	<i>Raketni divizion protizračne obrambe (Rd PZO)</i>	15
3.1.1.3	<i>Raketno-tehnični divizion PZO (Rtd PZO)</i>	17
3.1.2	<i>Enote za spremljanje situacije v zračnem prostoru</i>	20
3.1.3	<i>Enote jugoslovanskega vojnega letalstva (JVL)</i>	23
4	ORGANIZIRANOST IN OPREMLJENOST ENOT TO NA PODROČJU ZO	28
4.1	ENOTE PROTIZRAČNE OBRAMBE TERITORIALNE OBRAMBE SRS	30
4.2	LETALSKE ENOTE TERITORIALNE OBRAMBE	35
4.3	ENOTE ZA NADZOR ZRAČNEGA PROSTORA TO RS	36
5	ORGANIZIRANOST IN OPREMLJENOST ENOT MSNZ NA PODROČJU OBRAMBE ZRAČNEGA PROSTORA	38
6	ENOTE ZA OBRAMBO ZRAČNEGA PROSTORA V ČASU VOJNE ZA SLOVENIJO IN NJIHOVE AKTIVNOSTI	41
6.1	2. PŠTO - DOLENJSKA POKRAJINA	42

6.2	3. PŠTO - GORENJSKA POKRAJINA	44
6.3	4. PŠTO - JUŽNOPRIMORSKA POKRAJINA	46
6.4	5. PŠTO - LJUBLJANSKA POKRAJINA.....	47
6.5	6. PŠTO - SEVERNOPRIMORSKA POKRAJINA	49
6.6	7. PŠTO - VZHODNOŠTAJERSKA POKRAJINA.....	49
6.7	8. PŠTO - ZAHODNOŠTAJERSKA POKRAJINA.....	51
7	PREOBLIKOVANJE IZ TO V SV – ORGANIZIRANOST IN STRUKTURA ENOT	54
7.1	9. RAKETNA BRIGADA KOBRA	54
7.2	BATALJON ZA NADZOR ZRAČNEGA PROSTORA	57
7.3	ENOTE VOJAŠKEGA LETALSTVA	58
8	SPREMEMBE PO VSTOPU V ZVEZO NATO.....	60
9	SKLEP.....	64
10	VIRI, LITERATURA.....	67
	SEZNAM SLIK	71
	SEZNAM SHEM.....	72
	PRILOGE.....	73

UPORABLJENI SIMBOLI

mm - milimeter

m - meter

UPORABLJENE KRATICE

KZPRS - Kontrola zračnega prometa Republike Slovenije

VFR - Visual flight rules - pravila vizualnega letenja

IFR - Instrumental flight rules - pravila instrumentalnega letenja

TO - Teritorialna obramba

JLA - Jugoslovanska ljudska armada

SV - Slovenska vojska

ZO - Zračna obramba

BZO - Bataljon zračne obrambe

9. BRZO - 9. brigada zračne obrambe

BRZOL - Brigada zračne obrambe in letalstva

BNZP - Bataljon za nadzor zračnega prostora

VL - Vojaško letalstvo

RV i PVO - Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna obrana - vojno letalstvo in protizračna obramba

350. rp PZO - 350. raketni polk protizračne obrambe

SOC - Sektorski operativni center

rd PZO - raketni divizion protizračne obrambe

rtd PZO - raketno-tehnični divizion protizračne obrambe

ZOJU - Zračno opazovanje, javljanje in usmerjanje

JVL - Jugoslovansko vojno letalstvo

ZDA - Združene države Amerike

CK ZKJ - Centralni komite zveze komunistov Jugoslavije

NATO - North Atlantic Treaty Organization - Severnoatlantsko zavezništvo

NOB - Narodnoosvobodilni boj

SRS - Socialistična republika Slovenija

SFRJ - Socialistična federativna republika Jugoslavija

PO - Pokrajinski odbor

ZSLO - Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo

ABKO - Atomske, kemično, biološko orožje

PŠTO - Pokrajinski štab Teritorialne obrambe

ZLOS - Zveza letalskih organizacij Slovenije

AK - Aeroklub

GŠ JLA - Generalštab Jugoslovanske ljudske armade

RŠTO - Republiški štab Teritorialne obrambe

DPS - Družbenopolitična skupnost

ZOJ - Zračno opazovanje in javljanje

OSOJ - Obalna služba opazovanja in javljanja

ESoj - Enotne službe opazovanja in javljanja

SMoj - Službe minskega opazovanja in javljanja

RKB - Radiološko, kemično, biološko

NZ - Narodna zaščita

MSNZ - Manevrska struktura narodne zaščite

KOS - Kontraobveščevalna služba

OŠTO - Občinski štab Teritorialne obrambe

ObmŠTO - Območni štab Teritorialne obrambe

PLO - Protiletalska obramba

RTV - radio televizija

NEK - Nuklearna elektrarna Krško

MiG - Mikojan Gurjevič

BOV 3 - Bojno oklepno vozilo 3

PZO - Protizračna obramba

PLT - Protiletalski top

PTT - Pošta Telegraf Telefon

ZPRS - Zračni prostor Republike Slovenije

TACEVAL - Tactical evaluation - Taktično ocenjevanje

NATINADS - Nato integrated air defence system - Natov integrirani sistem zračne obrambe

CAOC 5 - combined air operations center - kombiniran zračni operativni center

1 UVOD

Prvi neprekinjeni in kontrolirani polet z motornim letalom sta leta 1903 opravila brata Wilbur in Orvill Wright. Letalo imenovano Flyer je v četrtem poskusu ostalo v zraku 59 sekund in se po 260 m varno spustilo na tla (Siera5, [online], 2012). Od takrat naprej so se letala razvijala z osupljivo naglico. Letenje je postalo nekaj vsakdanjega. Največji napredek v razvoju letal je bil dosežen v vojnah, ko sta si obe vojskujoči strani prizadevali zgraditi letalo, ki bi po hitrosti, manevrski sposobnosti in oborožitvi prekašalo nasprotnikove modele.

Ko je Giulio Gavotti leta 1911 kot prvi človek iz letala odvrigel štiri granate, se je začelo razmišljati o zračni obrambi, saj je letalstvo postajalo inštrument vojne. Tako so v prvi svetovni vojni po uvedbi letal v vojaško rabo začutili potrebo po uvedbi namenskih protiletalskih topov na lafetah, ki so omogočale visok strelni kot in obračanje v vse smeri. Z razvojem letal in letalske oborožitve, ki je uspešno delovala na cilje na tleh, se je vzporedno razvijala tudi taktika, predvsem pa oborožitev zračne obrambe. Tako smo priča razvoju orožij zračne obrambe od protiletalskih topov na lafetah v prvi svetovni vojni, težkih enostrelnih topov za delovanje na visokoteleča letala in lahkih hitrostrelnih topov za nizkoteleča letala v drugi svetovni vojni do današnjih vodljivih in samovodenih raketnih izstrelkov (Enciklopedija orožja, 1995, 194). Razvoj letalstva in njegova uporaba v bojih je vplivala predvsem na razvoj zemeljskih sistemov zračne obrambe, ki brez pomoči enot opremljenih s senzorji za nadzor zračnega prostora niso bile dovolj učinkovite. Ker je zračni prostor postal pomemben del bojišča, so se skozi zgodovino države opremljale skladno z možnostmi nabave in vzdrževanja te visokotehnološke oborožitve in opreme. Skladno z oboroževanjem se je razvijala tudi taktika uporabe enot, ki tako ali drugače delujejo v zračnem prostoru. Čeprav po namenu uporabe in oborožitvi ter opremi različne, so enote zemeljske zračne obrambe, vojaškega letalstva ter enote za nadzor zračnega prostora tesno povezane in skupaj zagotavljajo pomemben del suverenosti vsake države.

1.1 OPIS PODROČJA IN OPREDELITEV PROBLEMA

Slovenci imamo bogato in dolgo vojaško zgodovino, lastno nacionalno državo in oborožene sile pa dobrih dvajset let. Novembra 1968 je bila s podpisom odloka o ustanovitvi Štaba za splošni ljudski odpor SRS ustanovljena Teritorialna obramba SRS. Od tistih skromnih začetkov se je preko procesa osamosvajanja in vojne za samostojnost Slovenije, ter kasneje vstopa v Nato, Teritorialna obramba preoblikovala v moderno in dobro opremljeno vojsko, danes Slovensko vojsko.

Svojo obravnavo sem pričel nekje znotraj omenjenega razvojnega obdobja Teritorialne obrambe RS, nadaljeval preko začetkov ustanavljanja Manevske strukture narodne zaščite in se podrobneje ustavil pri letu 1991, ko so se izpolnile sanje Slovencev po svoji - samostojni državi. Ta zgodovinski mejnik je obenem predstavljal veliko obvezo takratne vojaške strukture po zagotavljanju suverenosti v zračnem prostoru. Z dejstvi, ki so bila izpričana na podlagi intervjuja s strani takratnega visokega vojaškega akterja, sem poskušal orisati tako začetke v smislu zagotavljanja nadzora zračnega prostora Republike Slovenije kot tudi njegove obrambe. Skozi zgodovino sem predstavil materialno oskrbljenost enot Teritorialne obrambe, ki so skrbele za nadzor in zagotavljanje zračne obrambe v slovenskem prostoru, vse izzive, s katerimi se je srečevalo takratno vodstvo – vezane tako na razpoložljivost materialnih sredstev kot tudi na ustrezno popolnjenost in usposobljenost kadra, s katerim so takratne vojaške strukture razpolagale.

Diplomsko delo sem nadaljeval z novejšo zgodovino, ko že lahko govorimo o enotah primerljivih s strukturami drugih držav, nadaljeval s trenutnim stanjem na področju zagotavljanja suverenosti zračnega prostora in nalogo sklenil s svojimi ugotovitvami in predlogi za izboljšave na tem področju. Področje zagotavljanja suverenosti zračnega prostora Republike Slovenije še ni bilo dovolj celostno raziskano, čeprav predstavlja pomemben del slovenske osamosvojitvene vojne in današnje suverenosti naše države.

Z nalogo torej želim približati področje, ki se mu je tako v preteklosti kot tudi danes posvečalo premalo pozornosti, saj npr. med začetnim proučevanjem tematike nisem zasledil mnogo več od bojev pri Medvedjeku, mejnih prehodih ... in laični človek nehote dobi predstavo, da so se in se bodo tudi v prihodnosti boji odvijali zgolj na tleh.

1.2 NAMEN, CILJI IN OSNOVNE TRDITVE

Namen naloge je analiziranje razvoja enot, ki so odgovorne za zagotavljanje suverenosti slovenskega zračnega prostora od začetkov v Teritorialni obrambi do današnje Slovenske vojske ter podati predloge za izboljšanje trenutnega stanja na področju zagotavljanja suverenosti zračnega prostora RS.

Cilji diplomskega dela:

- Predstaviti organiziranost in delovanje enot zračne obrambe, enot za nadzor zračnega prostora ter vojaškega letalstva od obdobja Teritorialne obrambe SRS do danes.
- Predstaviti in analizirati težave Teritorialne obrambe pri zagotavljanju suverenosti zračnega prostora v času vojne za Slovenijo.
- Predstaviti in analizirati obstoječo zakonodajo, ki opredeljuje zagotavljanje suverenosti zračnega prostora RS.
- Predstaviti in analizirati zagotavljanje suverenosti zračnega prostora RS z vstopom v zvezo Nato.

Trditve:

- Teritorialna obramba je tako v času priprav na vojno, kot tudi med vojno za samostojno Slovenijo kljub slabi opremljenosti uspešno varovala slovenski zračni prostor.
- Razvoj enot Slovenske vojske, ki so neposredno odgovorne za zagotavljanje suverenosti zračnega prostora je prepočasen in se preveč naslanja na skupno obrambno politiko držav zveze Nato.

1.3 PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE RAZISKAVE

Tematika diplomske naloge je specifična, saj zajema področje nadzora in obrambe slovenskega zračnega prostora, kar pa v današnjem času zagotavljajo različne enote. V nalogi bom skušal raziskati in orisati pomembne dejavnike, ki so bile v času Teritorialne

obrambe RS, kot tudi danes v Slovenski vojski, ključnega pomena za zagotavljanje suverenosti zračnega prostora.

Obdelal sem objavljene vire in literaturo, strokovne članke in gradivo ter informacije, ki sem jih pridobil z intervjujem.

Izhajal sem iz predpostavke, da je za učinkovito zagotavljanje suverenosti zračnega prostora potrebna predvsem zmogljiva oborožitev, usklajeno sodelovanje vseh akterjev ter hitra in učinkovita odzivnost.

Kot pripadnika bataljona zračne obrambe so me zanimale predvsem težave, akcije in izzivi enot zračne obrambe, posvetil pa sem se tudi ostalim pomembnim akterjem pri zagotavljanju suverenosti zračnega prostora.

1.4 UPORABLJENE RAZISKOVALNE METODE

Pri izdelavi diplomske naloge sem uporabil naslednje raziskovalne metode:

- pregled obstoječe literature,
- deskriptivno (opisno) metodo za korektno uporabo, študijo in interpretacijo že napisane literature,
- kavzalno (neeksperimentalno) metodo za pridobivanje, analizo in interpretacijo podatkov in izsledkov z uporabo intervjuja.

2 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

2.1 ZRAČNI PROSTOR

Zračni prostor Republike Slovenije obsega zračni prostor nad kopnim ter obalnim morjem in notranjimi vodami, ki so pod suverenostjo Republike Slovenije (Zlet [online], 2010, 2.člen).

Zračni prostor je v Republiki Sloveniji razdeljen v razrede C, D, E in G. Razredi C, D in E predstavljajo nadzorovani zračni prostor, zračni prostor razreda G pa je sloj prostega letenja, v katerem ni organizirana služba kontrole letenja (Uprava RS za zaščito in reševanje [online], 2012).

Za vstop v zračni prostor razreda C mora pilot zrakoplova pridobiti dovoljenje od kontrole zračnega prostora Republike Slovenije (KZP RS) najmanj 5 minut pred vstopom. KZP RS v tem razredu ločuje zrakoplove, ki letijo po pravilih vizualnega (VFR - visual flight rules) oziroma instrumentalnega (IFR - instrumental flight rules) letenja. KZP RS zagotavlja informacije o prometu in pilotu na njegovo zahtevo posreduje nasvete za izogibanje ostalim zrakoplovom. Pod višino leta 100 je največja dovoljena hitrost 250 vozlov, razen za vojaške zrakoplove.

V zračnem prostoru razreda D KZP RS načeloma ločuje zrakoplove, ki letijo po pravilih VFR od tistih, ki letijo po IFR. Glede zagotavljanja informacij, nasvetov in največje hitrosti pod višino leta 100 se ne razlikuje od zračnega prostora razreda C.

V zračnem prostoru razreda E pilot lahko pridobi od KZP RS informacije o prometu po pravilih IFR, če to prometna situacija dovoljuje. Dovoljenje za let in radijska zveza s KZP RS nista potrebna, sta pa priporočena.

Zračni prostor razreda G se nahaja izven kontroliranega zračnega prostora, v katerem lahko pilot pridobiva informacije od KZP RS, če prometna situacija to dovoljuje. Dovoljenje za let in radijska zveza s KZP RS nista potrebna.

V celotnem letalskem informacijskem območju so poleti dovoljeni vojaškim, tudi reaktivnim letalom (Kokalj, [online], 2008, 10 - 11).

2.2 SUVERENOST

Pojem je navadno povezan z državno oblastjo, zato ga lahko razumemo po teoriji francoskega teoretika Jeana Bodina (1576), da je državna oblast absolutna, nikomur podrejena in neodvisna oblast (Veliki splošni leksikon, 1998, 4159).

Državna suverenost obsega tri prvine:

- neodvisnost državne oblasti v odnosu do oblasti, ki so zunaj njenega ozemlja,
- nadvladje oziroma premoč državne oblasti v odnosu do dejavnikov ali do oblasti v državi na lastnem ozemlju,
- pravna neomejenost državne oblasti, po kateri lahko izdaja katerekoli odločbe in pravne akte (Mala splošna enciklopedija, 1976, 441).

Slovar slovenskega knjižnega jezika pa suverenost definira kot politično neodvisnost, samostojnost, pa tudi popolno obvladanje kakega dela, dejavnosti (SSKJ, 1994, 1335).

2.3 TERITORIALNA OBRAMBA (TO)

Organiziranje Teritorialne obrambe (TO) je bila posledica ali pa odgovor takratnega jugoslovanskega vodstva na posredovanje enot Varšavskega sporazuma, ki so leta 1968 nasilno zatrle procese demokratizacije na Češkoslovaškem. Še v istem letu je bila v duhu krepitve obrambne sposobnosti Jugoslavije kot dopolnilna oborožena sila ustanovljena TO.

Razvoj TO socialistične republike Slovenije se je pričel 20. novembra 1968 z ustanovitvijo Glavnega štaba za splošni ljudski odpor (Švajncer, 1992, 205).

V dokumentu Strategija oboroženega boja, ki ga je leta 1976 pripravil generalštab Jugoslovanske ljudske armade, je bila Teritorialna obramba opredeljena kot oblika organiziranosti, v kateri se neposredno in množično vključi v boj vse sposobno prebivalstvo. V tem dokumentu je bilo opredeljeno tudi sodelovanje Teritorialne obrambe z Jugoslovansko ljudsko armado predvsem na okupiranem ozemlju, na pomožnih smereh in v lastnem zaledju. V posebnih razmerah se lahko Teritorialna obramba organizira za manevrske enote, enote za nadzor in zaščito ozemlja, določene enote pa se lahko vključujejo v sestavo JLA (Marković, 2007, 178).

Formalno je TO v Sloveniji prenehala obstajati leta 1994 s sprejetjem Zakona o obrambi, v katerem je bilo opredeljeno, da vojaško obrambo izvajajo obrambne sile, ki jih sestavlja Slovenska vojska.

2.4 SLOVENSKA VOJSKA (SV)

Slovenska vojska (SV) so vojaška poveljstva, enote, zavodi in druge vojaške sestave, ki so pod enotnim poveljstvom, z enotnimi oznakami pripadnosti Slovenski vojski in ki odkrito nosijo orožje.

Slovenska vojska je sestavljena iz:

- *»Stalne sestave, ki je formacija, ki jo sestavljajo poklicni pripadniki vojske, to so vojaki, podčastniki, častniki in vojaški uslužbenci (v nadaljnjem besedilu: vojaške osebe) ter civilne osebe, ki delajo v vojski, vendar civilne osebe ne opravljajo vojaške službe.*
- *Mirnodobne sestave vojske, ki je formacija, ki jo sestavljajo poklicni pripadniki vojske, vojaški obvezniki na služenju vojaškega roka in pripadniki rezervne sestave, kadar so vpoklicani v vojaško službo.*
- *Vojne sestave vojske, ki je formacija, ki jo sestavljajo pripadniki stalne sestave, vojaški obvezniki na služenju vojaškega roka in pripadniki rezervne sestave, ki so razporejeni v vojno sestavo vojske.*
- *Rezervne sestave, katero sestavljajo vsi vojaški obvezniki, ki niso pripadniki mirnodobne sestave in so dolžni služiti v rezervni sestavi. Pripadniki rezervne sestave so tudi državljani, ki sklenejo pogodbo o službi v rezervni sestavi« (Zakon o obrambi, 2004, 5. člen).*

2.5 ZRAČNA OBRAMBA (ZO)

Zračna obramba je zbir ukrepov, postopkov in dejavnosti za preprečevanje in zmanjšanje učinka bojnega delovanja sovražnika iz zračnega prostora.

Sistem zračne obrambe Republike Slovenije sestavljajo:

- nadzor zračnega prostora s stalnim in sistematičnim opazovanjem zračnega prostora z elektronskimi, optičnimi in drugimi sredstvi za pravočasno odkrivanje, identifikacijo in ugotavljanje preletov vseh objektov v zračnem prostoru Republike Slovenije in dostopnih smeri.

Zagotavljanje izčrpne in podrobne informacije za podporo poznavanja situacije, nudenje podpore poveljnikom pri odločanju, posredovanje opozoril o zračni nevarnosti vsem uporabnikom (tudi obveščanje in alarmiranje civilnega prebivalstva) v realnem času ter vodenje delovanja oborožitvenih sistemov je glavna naloga nadzora zračnega prostora (Furlan in dr.,2006, 62).

- sistem zračnega poveljevanja in kontrole obsega postopke, organizacijo, kadre, sredstva, objekte in komunikacije za podporo funkciji poveljevanja. Obveščevalni, komunikacijski in informacijski sistem so glavni nosilci sistema, ki poveljniku omogočajo pravočasno in pravilno odločanje, dodeljevanje virov in nalog, usklajevanje bojnih funkcij ter vodenje in kontrolo delovanja (Furlan in dr.,2006, 63).
- aktivna zračna obramba je izvajanje bojnega delovanja na sovražnikova sredstva za napad iz zračnega prostora z namenom odvratanja ali nevtraliziranja njegove moči ali uničenje le-tega preden opravi svojo nalogo.

V aktivno zračno obrambo se vključujejo letala, kopenski oborožitveni sistemi zračne obrambe, druga oborožitev ter sredstva za elektronsko bojevanje (Furlan in dr.,2006, 62).

- pasivna zračna obramba zajema postopke, ukrepe in aktivnosti, s katerimi se zmanjšujejo učinki sovražnega delovanja iz zračnega prostora, hkrati pa se lastnim enotam ustvarjajo ugodne razmere za izvedbo naloge (Furlan in dr.,2006, 62).

2.6 BATALJON ZRAČNE OBRAMBE (BZO)

Bataljon zračne obrambe, danes 9. bataljon zračne obrambe, je opremljen, organiziran in usposobljen za opravljanje namenskih nalog v zračni obrambi. Izhaja iz nekdanje 9. raketne brigade (9. BRZO) in izvaja tako naloge varovanja slovenskega zračnega prostora kot zračno obrambo enot in pomembnih objektov. Sestavljen je iz poveljstva, poveljniško-

logistične baterije, 1. lahke raketne baterije ter raketne baterije Roland (Slovenska vojska, [online], 2012). Glede na vlogo v bojnem delovanju se bataljon uvršča med sile za bojno podporo (Furlan in dr., 2006, 26). Danes deluje v sestavi Brigade zračne obrambe in letalstva (BRZOL) in je stacioniran v vojašnici Cerklje ob Krki.

2.7 BATALJON ZA NADZOR ZRAČNEGA PROSTORA (BNZP)

Začetki bataljona za nadzor zračnega prostora segajo v čas vojne za Slovenijo in Teritorialne obrambe Republike Slovenije. Bataljon je namenjen za izvajanje neprekinjenega nadzora zračnega prostora Republike Slovenije, za prenos podatkov o situaciji v zračnem prostoru uporabnikom zračnega prostora ter za vodenje pri izvajanju nalog v zračnem prostoru. Sestavljen je iz poveljstva, poveljniško-logistične čete, centra za nadzor in kontrolo zračnega prostora, dveh radarskih postaj dolgega dosega ter radarske čete kratkega dosega (Slovenska vojska, [online], 2012). Glede na vlogo v bojnem delovanju se bataljon uvršča med sile za podporo poveljevanja (Furlan in dr., 2006, 26).

2.8 VOJAŠKO LETALSTVO (VL)

Vojaško letalstvo je rod Slovenske vojske (SV), čigar naloga je z bojnim delovanjem v zraku in iz zraka zagotoviti prevlado in nadzor v zračnem prostoru, zagotoviti ugodne pogoje za delovanje celotnega obrambnega sistema Republike Slovenije in zračno podporo drugim enotam SV pri opravljanju temeljnih nalog. Poleg sodelovanja v mednarodnih mirovniških operacijah igra vojaško letalstvo pomembno vlogo tudi na področju zaščite in reševanja, obrambe pred požari, prevozi tovora ipd. (Unger in dr., 2003, 79).

Danes vojaško letalstvo sestavljajo 15. helikopterski bataljon, Letalska šola, 107. letalska baza in letalskotehnična enota (Siera5, [online], 2012). Enote delujejo pod poveljstvom Brigade zračne obrambe in letalstva in so stacionirane na vojaškem letališču Cerklje ob Krki.

3 ZAGOTAVLJANJE SUVERENOSTI SLOVENSKEGA ZRAČNEGA PROSTORA PRED OSAMOSVOJITVENO VOJNO

Jugoslovanska ljudska armada je bila po koncu druge svetovne vojne velikokrat preoblikovana tako imensko kot strukturno predvsem zaradi političnega dogajanja v sosedstvu Jugoslavije. Zelo pomembna strateška lega Jugoslavije na jugu Evrope je bila izjemnega pomena za takrat največji svetovni vojaški sili, ki sta zašli v hladno vojno in razdelili svet na dva bloka. Kljub vsemu se je jugoslovansko vodstvo, vsaj kar se tiče oboroževanja in vojaškega šolstva, bolj nagibalo na stran Sovjetske zveze. Jugoslovanske oborožene sile so bile strukturno sestavljene iz kopenske vojske, vojaške mornarice, vojaškega letalstva in kasneje še iz teritorialne obrambe. Čeprav so imele tako oklepne kot pehotne enote v svoji sestavi orožja za protiletalsko obrambo, so hrbtenico varovanja neba sestavljale enote vojaškega letalstva, enote zračnega opazovanja, javljanja in usmerjanja ter raketne enote. Meja z Italijo je za Slovenijo pomenila prednost pri oboroževanju z novejšo in zmogljivejšo tehniko, saj je armada področje ozkega prehoda iz notranjosti Slovenije proti Padski nižini varovala tako z močnimi tankovskimi enotami kot tudi z raketnimi enotami protizračne obrambe. Čeprav lahko za čas, ko je bila Slovenija ena izmed jugoslovanskih republik govorimo o skupnem zračnem prostoru, je prisotnost enot na ozemlju današnje Slovenije zadosten razlog, da se jim podrobneje posvetimo.

3.1 ZAGOTAVLJANJE SUVERENOSTI ZRAČNEGA PROSTORA NA OZEMLJU SLOVENIJE PRED OSAMOSVOJITVENO VOJNO

3.1.1 Enote protizračne obrambe

Raketne enote protizračne obrambe so bile klasificirane kot najučinkovitejša ognjena moč v sistemu protizračne obrambe ozemlja in enot. Namenjene so bile za zaščito večjih oziroma pomembnih objektov, rajonov in enot pred napadi ali izvidovanjem letalstva na vseh višinah. Karakteristike raketnih enot protizračne obrambe so bile velika učinkovitost, sposobnost uničenja vseh vrst zrakoplovov in ostalih projektilov, izvajanje nalog v vseh vremenskih razmerah ponoči in podnevi, delovanje tudi pri elektronskem motenju ter delovanje v mejah cone dejstevanja (RV i PVO - 2, 1975, 35).

3.1.1.1 Raketni polk

Raketni polk protizračne obrambe je taktična enota spremenljive sestave. Oborožen je z raketnim sistemom in je namenjen za zračno obrambo pomembnega rajona, skupine objektov, enot oboroženih sil, kot tudi za zapiranje pomembnih smeri naleta nasprotnikovih letal, helikopterjev in brezпилotnih letal.

Raketni polk je sestavljalo poveljstvo, 4 do 6 raketnih divizionov protizračne obrambe, raketno-tehnični divizion, prištabne in logistične enote (RV i PVO - 2, 1975, 36).

350. raketni polk zračne obrambe (350. rp PZO)

Leta 1973 je bil z ukazom vrhovnega poveljnika ustanovljen 350. raketni polk. Polk je bil sprva formiran v Zagrebu (Batajnica), nato pa je bil preseljen na urejene položaje v okolici Ljubljane (Remškar, 2007, 31).

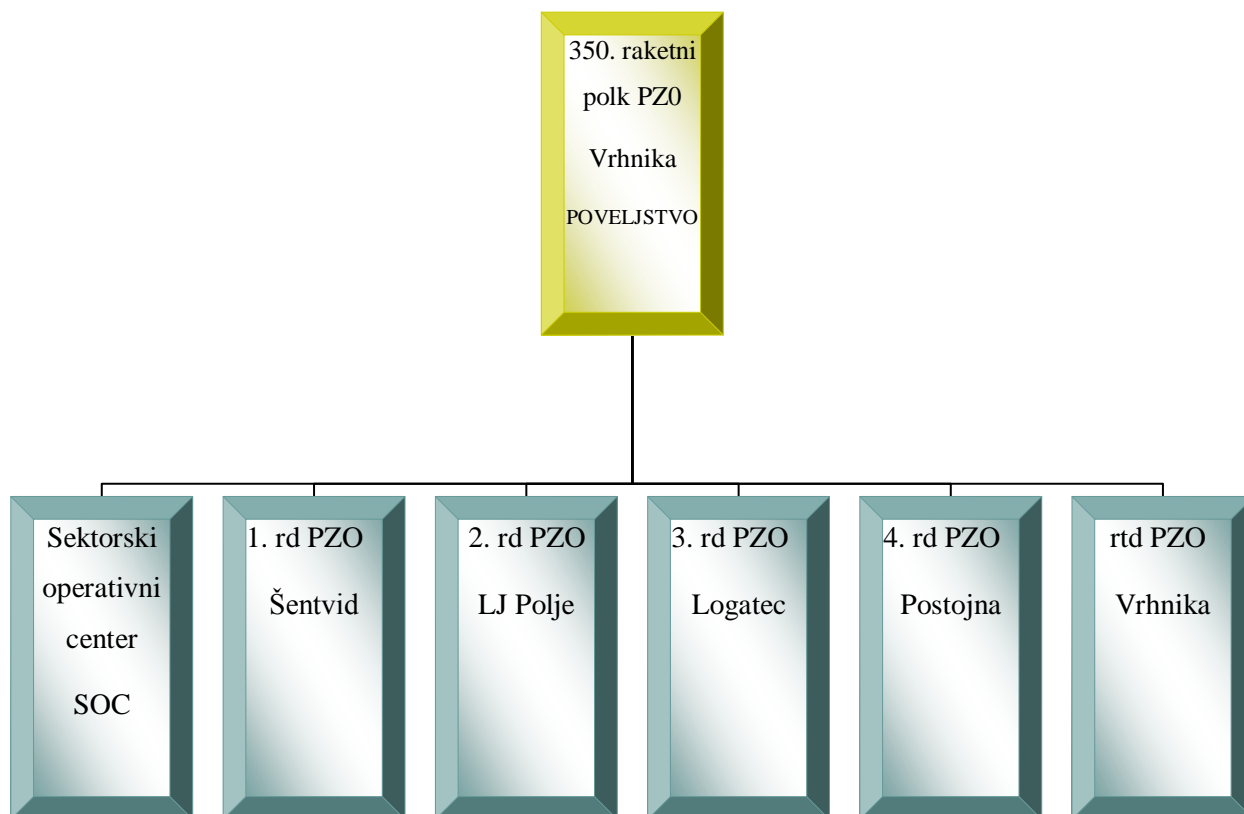
Po končanem usposabljanju in uspešno izvedenem bojnem streljanju z raketnim sistemom NEVA-M na rtu Kamenjak je bil 15. septembra 1975 uveden v sistem dežurstva (Dimitrijević, 2006, 222).

350. polk zračne obrambe je bil v letih 1976–1986 podrejen 15. diviziji protizračne obrambe, v letih 1986–1991 pa 5. korpusu vojaškega letalstva (VL) in protizračne obrambe (PZO) s poveljstvom v Zagrebu. V sestavi 5. korpusa so bile še enote:

- 155. raketni polk PZO v Zagrebu,
- 117. lovski polk v Bihaću,
- 5. polk zračnega opazovanja, javljanja in usmerjanja v Zagrebu,
- 220. bataljon zvez in
- 111. bataljon elektronskega izvidovanja.

Poveljstvo 350. polka PZO je bilo v vojašnici Ignaca Voljča na Vrhniki. V njegovi sestavi je bil sektorski operativni center (SOC), ki je bil zadolžen za pridobivanje informacij o nasprotniku in lastnih silah, obdelavo informacij, prikazovanje trenutne situacije, predlaganje rešitev ipd., štab s poveljniško baterijo in četo zvez ter zaledna enota, združeni intendantski in tehnični vod ter sanitetni oddelek.

Ognjeno moč polka so sestavljali štiri raketni divizion protizračne obrambe (rd PZO) in raketno-tehnični divizion protizračne obrambe (rtd PZO).

Shema 1: Formacija 350. polka PZO

Vir: Remškar, 2007, 31

Polk je bil oborožen z raketnim sistemom srednjega dosega sovjetske proizvodnje NEVA S-125M (Remškar, 2007, 32).

Slika 1: Raketni sistem NEVA S-125

Vir: Wikipedija [online]. (Citirano 4. 5. 2012). Dostopno na naslovu:

http://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0:S-125_Neva_VS_1.jpg

TEHNIČNI PODATKI RAKETNEGA SISTEMA NEVA S-125

Raketni sistem NEVA S-125 (Nato oznaka SA-3 Goa) je raketni sistem za protiletalsko obrambo ozemlja. Ta raketni sistem zemlja-zrak je bil proizveden v Sovjetski zvezi v 60-ih letih 20. stoletja.

Namen raketnega sistema NEVA S-125:

Namenjen je za uničevanje ciljev v zračnem prostoru na zelo malih, malih in srednjih višinah. Pod določenimi pogoji se lahko uporabi tudi za uničevanje ciljev na zemlji in vodi.

Cona uničenja cilja:

- po dolžini: 2,4 km–25 km v doletu, 17 km v odletu,
- po višini: 20 m–18 km,
- uničevanje ciljev na zemlji: 3,5 km–17 km.

Raketni sistem je oborožen z raketami 5B27U/D:

- dolžina rakete: 5948 mm,
- štartna masa rakete: 952,7 kg,
- masa bojne glave: 72 kg,
- masa eksplozivnega polnjenja: 42 kg,
- hitrost leta rakete: cca 700 m/s.

3.1.1.2 Raketni divizion protizračne obrambe (Rd PZO)

Raketni divizion protizračne obrambe (Rd PZO) je bil osnovna in nedeljiva taktična ognjena enota, ki je načeloma delovala v sestavi polka ali brigade.

Raketni divizion je sestavljalo poveljstvo, raketna baterija, baterija za vodenje raket, baterija lahke protiletalske artilerije, enota za zvezo in logistično oskrbo.

Raketni divizion je bil razporejen na osnovnem ognjenem položaju in je razpolagal z 1–2 urejenima rezervnima položajema in več lažnimi položaji (RV i PVO - 2, 1975, 35-36).

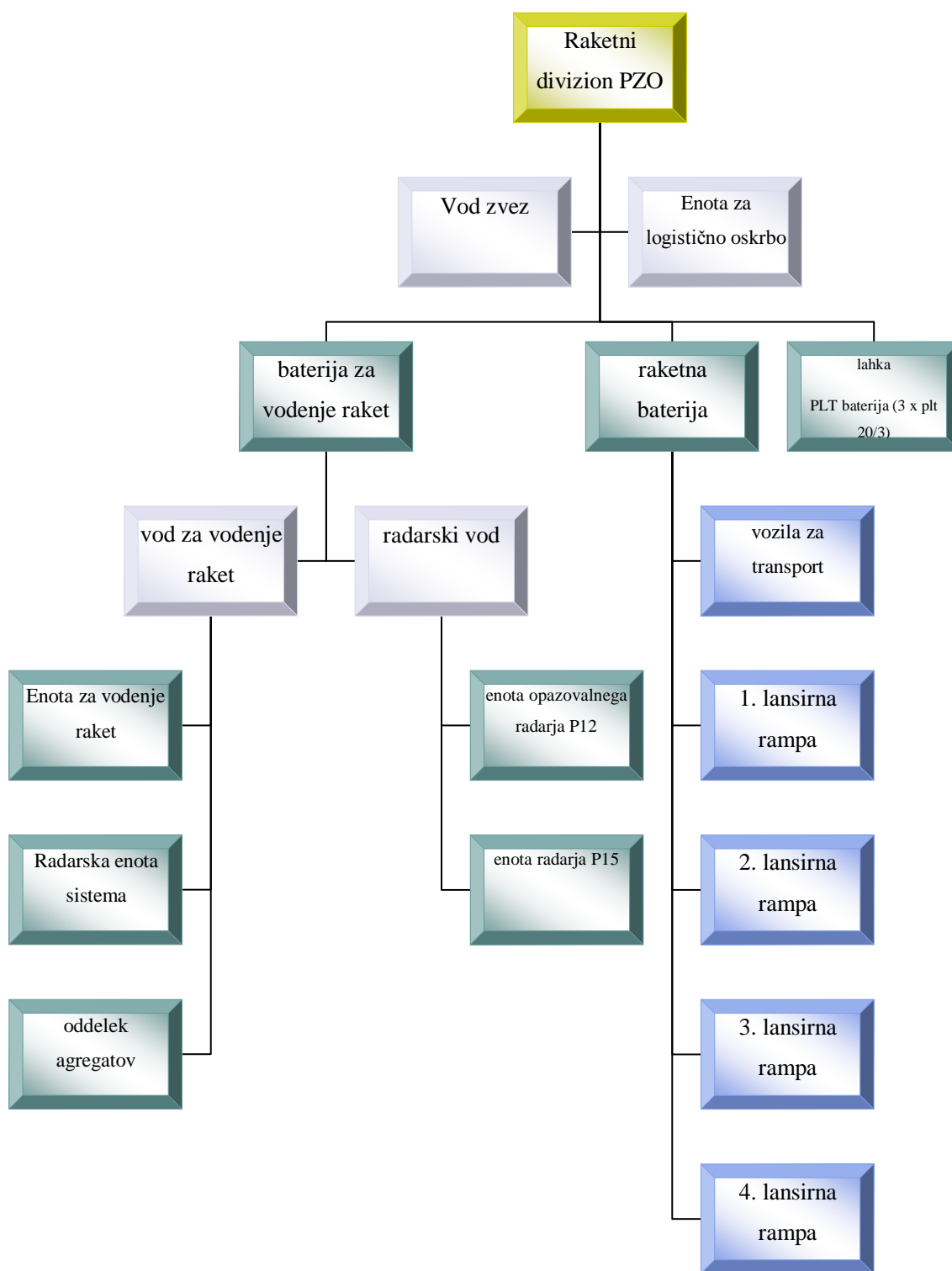
350. raketni polk protizračne obrambe je imel raketne divizione nastanjene v vojašnicah Ljubljana-Šentvid, Ljubljana-Polje, Logatcu in Postojni. Raketno-tehnični divizion je bil nastanjen v Vrhniki.

Slika 2: Raketni položaji divizionu PZO

Vir: Wikipedija [online]. (Citirano 4. 5. 2012). Dostopno na naslovu:

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Sa-3_site.jpg

Shema 2: Organizacijska struktura raketnega diviziona

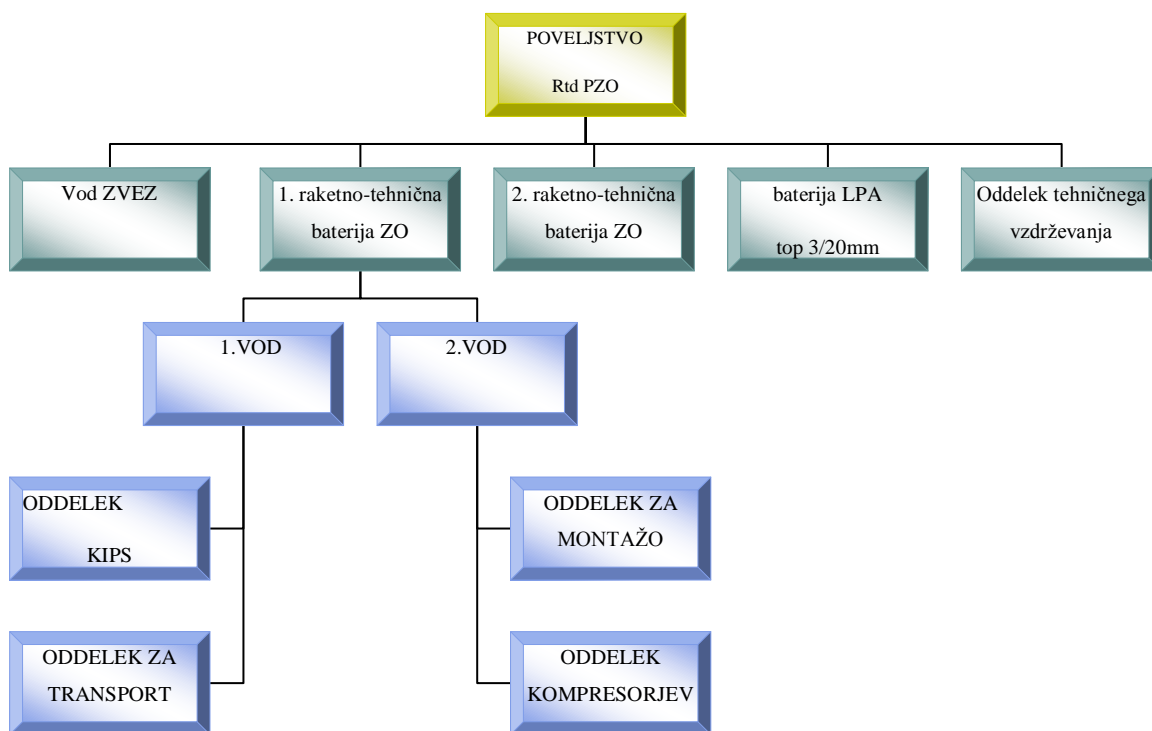
Vir: Upotreba RV i PVO, 1975, 35 in Krajnčev Vlado

3.1.1.3 Raketno-tehnični divizion PZO (Rtd PZO)

Raketno-tehnični divizion protizračne obrambe (Rtd PZO) je bila bojna tehnična enota namenjena za skladiščenje, pripravo in dostavo raket v raketne divizione protizračne obrambe.

V svoji sestavi je imel dve raketno-tehnični bateriji za montažo in polnjenje raket, vod za kontrolo in testiranje raket, baterijo lahke protiletalske artilerije, enoto za zvezo in logistične enote.

Raketno-tehnični divizion je lahko podpiral oziroma oskrboval enote v največ dveh rajonih (RV i PVO-2, 1975, 36).

Shema 3: Organizacijska struktura raketno-tehničnega divizionona

Vir: Upotreba RV i PVO, 1975, 36 in Krajnčev Vlado

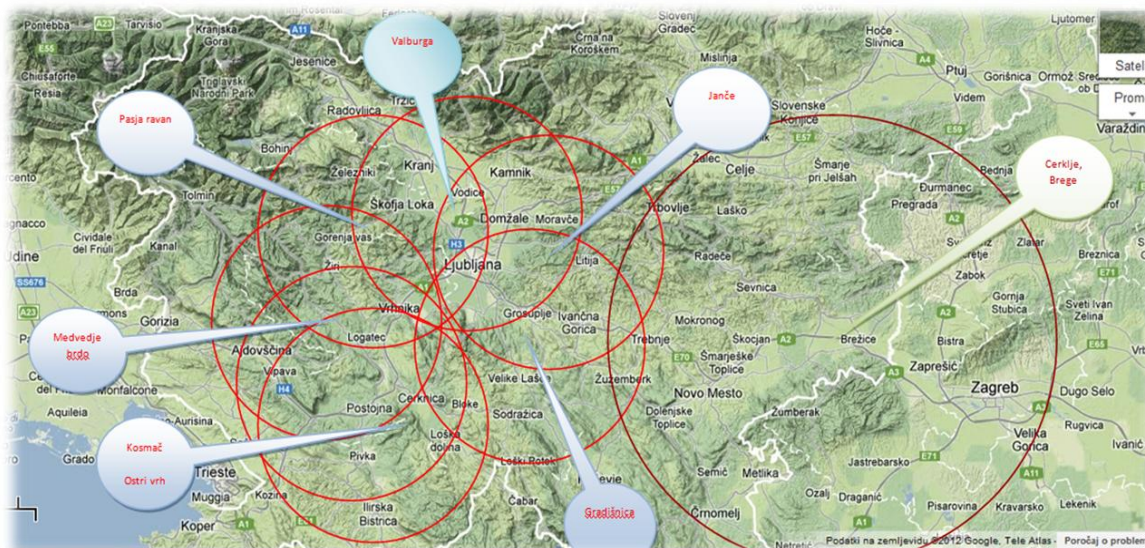
Še pred uvedbo 350. raketnega polka v operativno delovanje je na slovenskem prostoru deloval 1. divizion 155. raketnega polka protizračne obrambe, ki je imel poveljstvo v Kerestincu (Zagreb). Divizion je bil nastanjen na vojaškem letališču v Cerkljah ob Krki, namenjen pa je bil obrambi mesta Zagreb. Raketni divizion 155. raketnega polka zračne obrambe so bili oboroženi z raketnimi sistemi S75M-Volhov (Dimitrijević, 2009, 402).

Slika 3: Raketni sistem VOLHOV

Vir: Wikipedija [online]. (Citirano 4. 5. 2012). Dostopno na naslovu:
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Romanian_SA-2_VOLHOV_3.jpg

Raketni divizion PZO so imeli poleg urejenih osnovnih položajev na stalnih lokacijah tudi urejene rezervne položaje (Kosmač pri Postojni, Ostri vrh pri Postojni, Medvedje Brdo, Pasja ravan, Valburga, Janče, Gradišnica pri Grosupljem, Brege pri Krškem) (Konda [online], 142). Na spodnji sliki izrisani položaji ter upoštevan skrajni domet raketnih sistemov, s katerimi so enote razpolagale, nam jasno nakazuje, kako je bil varovan zračni prostor nad Republiko Slovenijo. Ne smemo mimo dejstva, da so bile te enote pod »modro komponento« oboroženih sil, protizračno orožje za lastno protizračno obrambo pa so imele tudi oklepne in pehotne enote.

Slika 4: Pokritost ozemlja Slovenije z raketnimi sistemi PZO JLA

Vir: Konda, J. [online]. (Citirano 4. 5. 2012). Dostopno na naslovu:

http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela/files/dela_15/11_konda.pdf

3.1.2 Enote za spremljanje situacije v zračnem prostoru

Prva operativna radarska četa, ki je pokrivala območje Beograda, je bila ustanovljena ob koncu leta 1950. Z ustanovitvijo štirih bataljonov za zračno opazovanje je bila v letu 1951 vzpostavljena prva mreža radarskega opazovanja v Jugoslaviji (Dimitrijević, 2009, 81).

Služba zračnega opazovanja, javljanja in obveščanja (ZOJU) se je pričela formirati leta 1953. S sprejemom radarjev AN/TPS-1D, AN/TPS-10 in AN/FPS-8b se je služba organizirala v sistem, ki je pokrival nebo Jugoslavije.

Slika 5: Radar AN TPS-1D

Vir: radomes.org [online]. (Citirano 6. 4. 2012). Dostopno na naslovu:

<http://www.radomes.org/museum/equip/radarequip.php?link=tps-1d.html>

Po intenzivnem usposabljanju za nove radarje so bili v sredini leta 1955 formirani polki ZOJU v Pančevu (211.), Zagrebu (275.) in Sarajevu (137.).

Radarsko navajanje Jugoslovanskega lovskega letalstva na cilje v zraku je bilo izvedeno v drugi polovici leta 1955. Ne glede na to da je bilo navajanje zelo uspešno, so se službe ZOJU srečevale z nezmožnostjo neprekinjenega delovanja predvsem zaradi pomanjkanja kadra, sredstev zvez in transportnih vozil, posebno težavo pa so povzročale karakteristike »lahkih« radarjev, ki zaradi konfiguracije terena niso zanesljivo odkrivali ciljev na malih višinah (Dimitrijević, 2009, 140).

V letu 1960 so bili ambiciozni načrti širjenja formacije na do pet polkov in težnja po neprestanem delovanju uresničeni le delno zaradi pomanjkanja radarjev, rezervnih delov in

kadra. Tako so lahko v treh izmenah delovali le štirje centri (v Kurilovcu, Kumanovu, na Jahorini in Kopaoniku), ostali pa so lahko delovali od 8 do 15 ur.

Sistem avtomatizacije obdelave podatkov ter povečevanja je bil po letu 1974 moderniziran z uvajanjem novejših računalnikov. Enote ZOJU in raketne enote so dobile mobilne sisteme AS-74 in AS-75, s čimer je bil razrešen tako problem integracije lovskega letalstva in raketnih enot kot tudi samo upravljanje raketnih enot.

Enote zračnega opazovanja, javljanja in usmerjanja (ZOJU) so kot specialnost v rodu letalstva predstavljale osnovo sistema za spremljanje situacije v zračnem prostoru, pravočasno odkrivanje ciljev v zraku in učinkovito uporabo bojnih elementov v sistemu protizračne obrambe ozemlja in enot. Naloga enot ZOJU je bila neprenehno opazovanje zračnega prostora, odkrivanje in spremljanje ciljev v zraku, radarsko zagotavljanje bojnih delovanj letalstva, raketnih enot protizračne obrambe in enot za elektronsko motenje. Njihova naloga je bila tudi obveščanje enot JLA, TO ter centrov za obveščanje in alarmiranje o situaciji v zračnem prostoru in zagotavljanje navigacijske pomoči lastnemu letalstvu.

Osnovna sredstva za delovanje enot ZOJU so bili radarji za opazovanje in merjenje višine povezani s sredstvi zvez v enoten sistem. Radarska sredstva so se dopolnjevala z vizuelnim opazovanjem (RV i PVO-2, 1975, 36-37).

91. bataljon zračnega opazovanja, javljanja in usmerjanja (ZOJU)

Bataljon je bil namenjen za opazovanje zračnega prostora, zagotavljanje radarske podpore lovskemu letalstvu in enotam protizračne obrambe ter za zbiranje, obdelavo in posredovanje podatkov uporabnikom zračnega prostora v oboroženih silah.

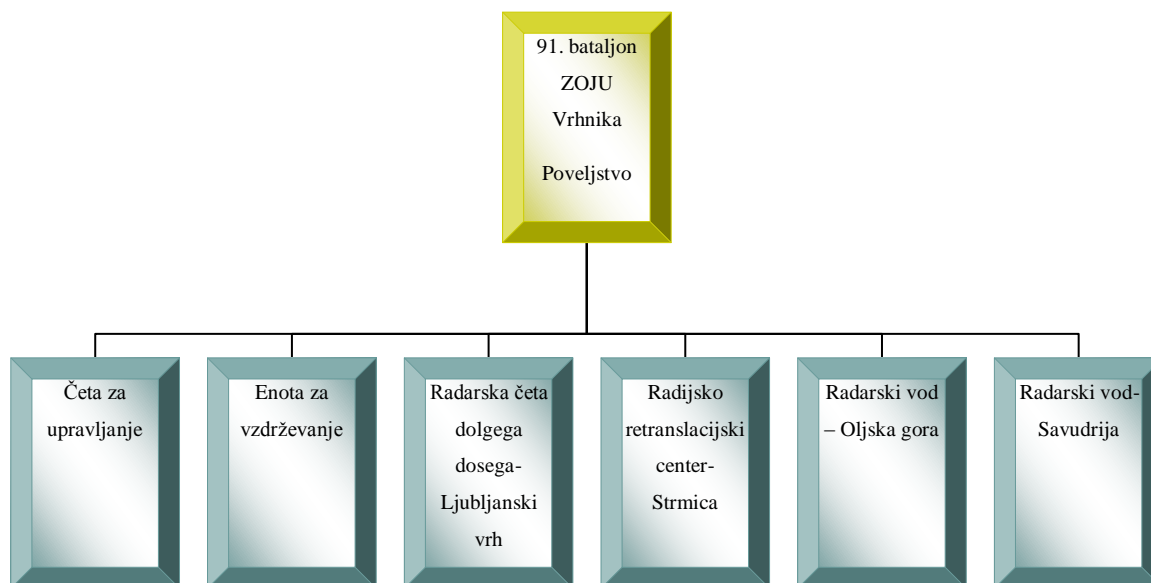
Bataljon je bil neposredno podrejen 5. polku ZOJU v Zagrebu. Poveljstvo bataljona je bilo nastanjeno v vojašnici Ignaca Voljča na Vrhniku. V isti vojašnici so bile nastanjene še četa za upravljanje in enote za vzdrževanje, medtem ko je bila na Ljubljanskem vrhu nastanjena radarska četa dolgega dosega. Radijsko retranslacijski center je bil nastanjen na Strmici, v sestavo bataljona pa sta spadala tudi radarska voda na Oljski gori in v Savudriji (Remškar, 2007, 33).

Slika 6: Radarski položaj Ljubljanski vrh

Vir: Mycity-military.com [online]. (Citirano 4. 5. 2012). Dostopno na naslovu:

<http://www.mycity-military.com/PVO-i-sistemi-VOJ/Radari-u-SFRJ-SRJ.html>

Shema 4: Organizacijska struktura 91. bataljona ZOJU Vrhnika

Vir: Remškar, 2007, 33

Zavedanje o izredni strateški pomembnosti slovenskega ozemlja se je v času skupne države kazala tudi s tem, da je JLA prioritetno opremljala enote JVL in PZO na slovenskem ozemlju z novejšo oziroma sodobnejšo tehniko (Dimitrijević, 2009, 277).

Tako je bilo radarsko opazovanje neba nad Republiko Slovenijo zagotovljeno s sodobnim radarjem Marconi britanske proizvodnje, ki je s svojim radarskim snopom lahko pokrival večji del tega območja.

Radarski sistem Marconi S 600 je sestavljen iz dveh radarjev - opazovalnega radarja S 605 in radarja za merjenje višine S 613. Oba radarja sta povezana v sistem avtomatske predaje podatkov. Izdelana sta kot kabini, kar omogoča hitro premeščanje na druge radarske položaje. Radar S 605 ima domet po dolžini 237 km in po višini 30 km, medtem ko ima radar S 613 ob istem dometu po dolžini višinski domet 25 km (Vojska Srbije, [online], 2012).

3.1.3 Enote jugoslovanskega vojnega letalstva (JVL)

Vojaško letalstvo v vseh vojskah predstavlja izredno pomemben segment zagotavljanja suverenosti zračnega prostora in obrambe ozemlja. Širok spekter letal po namembnosti in

bojni uporabi je silil odgovorne v jugoslovanskem državnem in vojaškem vrhu v neprestane reorganizacije in posodabljanja, ki jih je konec koncev narekovala tudi huda oboroževalna tekma s sosednjimi državami (Dimitrijević, 2009, 33-34).

Zaostrovanje odnosov med zahodnim in vzhodnim blokom, nedefinirana zahodna državna meja z Italijo in pogosto preletavanje zavezniških letal čez slovensko ozemlje so bili vzroki za večkratno tajno premestitev letalskih polkov na letališče Cerklje. Vrsta resnih incidentov in kršitev zračnega prostora je še dodatno oteževala odnose z zahodnim blokom (Dimitrijević, 2009, 54-55).

Razpetost Jugoslavije med zahodnim in vzhodnim blokom je od vrst jugoslovanskega vojaškega letalstva zahtevala nenehna prilagajanja na novo tehniko, prešolanja pilotov in tehničnega osebja. Stalne reorganizacije, ki so bile predvsem posledica nabavljanja letal iz programa vojaške pomoči ZDA in zunanjepolitičnih in trgovinskih dogovorov najprej z zahodnim blokom, ter ob koncu 50-ih let spet z vzhodnim blokom, je botrovalo temu, da se je začelo pospešeno razmišljati o razvoju lastne letalske industrije. Leta 1956 sprejeta odločitev, da se začne z domačim razvojem reaktivnega šolsko bojnega letala, je pomenila pomemben mejnik v razvoju jugoslovanskega vojnega letalstva. Le pet let kasneje je JVL dobilo prvi prototip reaktivnega letala Galeb, proizvedenega v tovarni Soko v Mostarju. Po začetnih testiranjih je pokazalo zadovoljive rezultate, ugotovljene napake pa so bile upoštevane in odpravljene na drugem prototipu, ki je zapustil tovarno Soko leta 1962. Prvo serijsko izdelano letalo Galeb je bilo izdelano leta 1965 in se je kasneje nenehno posodabljal (Dimitrijević, 2009, 184-185). Uspešno proizvodnjo lastnih letal so dopolnili še s projektom izdelave lahkega bojnega enoseda Jastreb kot jurišno in izvidniško verzijo z močnejšo oborožitvijo in zmogljivejšim motorjem ter enomotornim šolskim lahkim jurišnikom Soko J-20 Kragujem in letalom Soko Orao (Dimitrijević, 2009, 187).

Slika 7: Soko J 20 Kraguj

Vir: Wikipedija [online]. (Citirano 14. 5. 2012). Dostopno na naslovu:

http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Soko_J-20_Kraguj.jpg

Ponovno spogledovanje in preorientacija na Sovjetsko zvezo je imelo v letu 1962 za posledico uvajanje reaktivcev iz vzhodne tovarne Mikojan Gurevič, kar je za pilotski in tehnični kader pomenilo dodatno šolanje v tujini. V tem obdobju je ključni problem predstavljalo popolnjevanje in šolanje pilotov ter porast cen goriva, kar je močno vplivalo na doseganje predpisanih norm za še varno letenje. Ob tem se je pojavil tudi problem zagotavljanja instrumentalnega in nočnega letenja ter urjenja v prestrezanju, kar je rezultiralo na padcu usposobljenosti pilotov in posledično vračanje pilotov na običajne trenaje in šolske poligone (Dimitrijević, 2009, 207). Na nenehno iskanje ravnotežja med kvaliteto in kvantiteto je močno vplivalo tudi zmanjševanje sredstev za jugoslovansko vojaško letalstvo, vse močnejše pa so bile tudi zahteve, da se mora drago in potratno JVL in PVO zmanjšati.

Slika 8: Mig 21F

Vir: MIG 21.de [online]. (Citirano 14. 5. 2012). Dostopno na naslovu:

<http://www.mig-21.de/english/technicaldataversions.htm>

Kadrovsko zmanjševanje je bilo intenzivno na kar kaže podatek, da je bilo leta 1975 v JVL 27 bojnih eskadrilj, ki so imele skupaj 421 letal in 570 pilotov v enotah. Pomožno

letalstvo je imelo 249 zračnih plovil in 243 pilotov. V 80-ih letih pa je lovsko letalstvo štelo 8 eskadrilj in 3 polke s skupno 160 letali in 211 razpoložljivimi piloti. (Dimitrijević, 2009, 233, 261)

Za slovenski prostor je bilo ves čas pomembno vojaško letališče Ceklje ob Krki (ki je imelo že leta 1959 poleg še trinajstih letališč status letališča A kategorije) in na njem marca 1953 leta formirana 474. letalska baza ter 82. letalska brigada, ki je imela v svoji sestavi :

- 237. lovsko bombniško eskadriljo,
- 238. lovsko bombniško eskadriljo,
- 351. izvidniško eskadriljo.

82. letalska brigada je bila opremljena z naslednjimi tipi letal:

- od leta 1966 do 1973 z letali F84G in T33A,
- od leta 1966 do 1967 z letali IF 86 D in Soko 522,
- od leta 1967 do 1978 z letali Soko Kraguj,
- od leta 1972 do 1991 z letali Soko Jastreb in Galeb,
- od leta 1984 do 1991 z letali Soko Orao (Dimitrijević, 2009, 378).

Enote za nadzor zračnega prostora, enote protizračne obrambe ter vojaško letalstvo predstavljajo najmočnejši steber varovanja suverenosti zračnega prostora. Za uspešno izvajanje namenskih nalog morajo biti te enote kadrovsko in materialno popolnjene, usposobljene oz. izurjene, saj lahko le tako uspešno izvajajo svoje poslanstvo. Nujnost sodelovanja in sodejstvovanja teh enot pa je potrebno upoštevati pri uvajanju sredstev in oborožitve v kompatibilen sistem, ki je hitro odziven in mobilni. Vsekakor je bila Jugoslovanska ljudska armada zaradi sistema obveznega služenja vojaškega roka izredno številčna, kar pa ni v popolnosti zadovoljilo teženj po specialistični usposobljenosti predvsem letalskega kadra. Reorganizacije, neprestano prilagajanje in šolanje za nove tipe zrakoplovov niso pozitivno vplivali na pripravljenost in izurjenost predvsem kadra letalskih enot.

Zgolj površinsko predstavljene enote, ki so v nekdanji skupni državi predstavljale hrbtenico zagotavljanja suverenosti jugoslovansko-slovenskega zračnega prostora pa vseeno izkazujejo spoštljivo ognjeno moč, ki so jo v tehniki vedno rade vsakoletno predstavljale na vojaških paradah predvsem vzhodne države. Verjetno je bilo to tudi nekakšno kompenziranje pomanjkanja usposobljenosti in težav v realnosti.

4 ORGANIZIRANOST IN OPREMLJENOST ENOT TO NA PODROČJU ZO

Ko je leta 1968 Sovjetska zveza s svojimi sateliti nasilno zatrla poskus češkoslovaških reformistov, da bi uveljavljavili »socializem s človeškim obrazom«, je jugoslovansko državno in partijsko vodstvo ugotovilo, da lahko lokalne vojne izzovejo tudi sosednje socialistične države. Do tedaj je namreč prevladovalo prepričanje, da so socialistične države ogrožene samo s strani kapitalističnih imperialističnih držav (Kladnik et.al., 2011, 21).

Na izredni seji predsedstva in izvršnega komiteja centralnega komiteja zveze komunistov Jugoslavije (CK ZKJ) je bilo ugotovljeno, da se zaradi koncentrirane obrambe proti zahodu ter slabega stanja v armadi le-ta ne more učinkovito obraniti napada z vzhoda. Koncentriranje sil na zahod je bila posledica prepričanja, da je Jugoslavija ogrožena le s strani pakta Nato in da Sovjetska zveza za Jugoslavijo vsaj zgodovinsko ne predstavlja nevarnosti. Zaradi tega so ostale meje z Madžarsko in Bolgarijo brez prave obrambe. (Kladnik et.al., 2011, 21-22).

Na več zasedanjih sveta za ljudsko obrambo predsedstva Jugoslavije so ob podpori več generalov politiki Kardelj, Bakarič in Crvenkovski kritično ocenili, da je potrebno ponovno uporabiti izkušnje iz narodnoosvobodilnega boja (NOB). Ko so uspeli vrhovnega poveljnika oboroženih sil prepričati, da dotedanja doktrinarna obrambna načela in strategija oboroženega boja Jugoslaviji ne zagotavljata varnosti pred morebitnim napadom, je Tito privolil v ustanovitev teritorialne obrambe. Strinjal se je celo s tem, da morajo biti občine in teritorialne enote oborožene s puškami, protiklepnim in netrzajnim orožjem, minometalci, lahko artilerijo in lahкими protiletalskimi topovi (Kladnik et.al., 2011, 22).

Spremembe v vrhu JLA ter sprejetje povsem novega modela obrambnega koncepta in oboroženih sil so oblikovale oborožene sile, ki so bile sestavljene iz operativne armade (JLA) in teritorialne obrambe (TO). Tako so po novi vojni doktrini poimenovani »doktrina splošne ljudske obrambe« obrambo države sestavljali:

- operativna vojska, ki je vsebovala kopenske enote, protiletalsko obrambo, vojno mornarico in vojno letalstvo,
- teritorialna obramba s partizanskimi, teritorialnimi in diverzantskimi enotami, enotami službe civilne zaščite ter enotami ustanovljenimi s strani družbeno-političnih skupnosti in drugih organizacij.

Obe komponenti oboroženih sil sta imeli določene naloge in sicer naj bi operativna vojska prestregla prvi napad sovražnika, ga zadržala in ustvarila pogoje za vzpostavitev vojnih razmer. Enote TO naj bi ostale tudi na že zasedenem ozemlju ter skupaj z drugimi silami izvajale akcije v zaledju sovražnika (Kladnik et.al., 2011, 22).

20. novembra 1968 je bil ustanovljen Štab za splošni ljudski odpor SRS, na čelo katerega je bil imenovan Bojan Polak (Švajncer, 1992, 12).

4.1 ENOTE PROTIZRAČNE OBRAMBE TERITORIALNE OBRAMBE SRS

V začetnem razvojnem obdobju, ki se je zaključil v sredini leta 1973 je značilen predvsem količinski razvoj enot Teritorialne obrambe v tedaj vzpostavljenih conskih štabih teritorialne obrambe ter prostornih enotah.

Pri razdelitvi Slovenije na vojaške pokrajine in ustanavljanju conskih štabov so v tem začetnem obdobju upoštevali spoznanja iz narodnoosvobodilnega boja ter geostrateški položaj posameznih območij. Z analizo pogojev in možnosti vodenja splošnega ljudskega odpora ob morebitnem napadu na SFRJ je prevladalo mnenje, da bi pokrajinski odbori (PO) uspešno zagotavljali organizacijo in vodenje splošnega ljudskega odpora. Tako je bila Slovenija razdeljena na 6 pokrajinskih odborov (PO za Ljubljano, PO za Primorsko, PO za Gorenjsko, PO za Dolenjsko, PO za zahodno Štajersko in PO za vzhodno Štajersko) s 6 conskimi štabi, ki so imeli vlogo zagotavljanja širšega varovanja pokrajinskih odborov na vojnih lokacijah. Conski štab za Ljubljano je bil hkrati najvišje poveljstvo partizanskih enot (Kladnik et.al., 2011, 29-30).

V skladu z Zakonom o narodni obrambi so tudi občine za vodenje TO ustanovljale občinske štabe. Tako so bile občine odgovorne, da preko odsekov za narodno obrambo organizirajo in izvajajo načrte ter programe za razvoj priprav, oboroževanja in opremljanja svojih enot in služb TO. Prav tako so občine organizirale in izvajale pouk prebivalstva in opravljale zadeve glede vojaške obveznosti in mobilizacijo (Kladnik et.al, 2011, 30).

Na samem začetku so se partizanske enote oboroževale predvsem z brezplačno dodeljenim lahkim pehotnim orožjem različne proizvodnje in kalibrov. V primeru vojne bi to pomenilo veliko težav pri oskrbi s strelivom, zato si je štab prizadeval proti plačilu izboljšati oborožitev. Orožje bi kupili iz armadnih zalog, iz vojaške proizvodnje ter v tujini. Zaradi slabega tržišča in stroge centralizacije je oboroževanje potekalo izredno počasi. Kljub vsemu se je stanje iz leta v leto izboljševalo, za povišanje ognjene moči pa je bil v sredini 70-ih let predviden nakup ostrostrelnih pušk, pištol, novih avtomatskih pušk, polavtomatskih pušk, puškomitraljezov, netrzajnih topov, lahkih metalcev raket 128 mm, lahkih minometov 82 mm ter protiletalskih topov 20/1 mm in raket Strela-2 (Kladnik et.al., 2011, 43-45).

Slika 9: PLT 20/1mm

Vir: imageshack [online]. (Citirano 18. 5. 2012). Dostopno na naslovu:

<http://imageshack.us/photo/my-images/504/1221908500resized.jpg/>

Ob koncu leta 1973 so bile partizanske enote SR Slovenije organizirane v tri brigade, 20 odredov s 65. bataljoni, 1 samostojno četo, 3 odrede četne sestave s 13. četami, 2 samostojna bataljona in 5 protiletalskih baterij s skupno 40.249 pripadniki. Skupaj z oboroženimi pripadniki milice in kurirskih postaj je bilo pod orožjem 47.000 ljudi.

Istega leta so bile dokončno izdelane tudi formacije, ki so odredom predpisale vod protiletalskih mitraljezov, brigadam in le nekaterim odredom pa baterijo v sestavi dveh vodov protiletalskih topov 20/1mm in oddelek prenosnih protiletalskih raket Strela-2 (Kladnik et.al., 2011, 34).

Slika 10: Protiletalski mitraljez

Vir: Zmagovito posavje [online]. (Citirano 16. 5. 2012). Dostopno na naslovu:

http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=zmagovito%20posavje&source=web&cd=1&sqi=2&ved=0CEwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.posavski-muzej.si%2Fdownload.php%3Fdown%3DZmagovito-Posavje.pdf&ei=cHq1T_S4IMr24QT9rLGDBw&usq=AFQjCNHbLbLUv72N0jxVn1zkkGAU3nbCoQ

Iztrošenost in pomanjkanje rezervnih delov za trofejno orožje je bil razlog, da je TO še naprej posodabljala oborožitev. Realizacija odstopanja protiletalskega orožja s strani JLA je bila v letu 1979 nad načrtovanim, saj je JLA odstopila TO namesto 29 protiletalskih topov 20/1mm kar 51 topov, ter 10 od načrtovanih 10 protiletalskih topov oerlikon. Prav tako je bil skoraj polovično realiziran nakup protiletalskih topov 20/3 mm (16 od 38). V letu 1980 je bil načrtovan še nakup 12 protiletalskih topov 20/1 mm in 25 protiletalskih raket Strela 2M.

Zagotavljanje oz. oskrbo s strelivom so določala Merila za izdelavo srednjeročnega načrta razvoja in dela v obdobju 1976-80 ter k tem merilom dodatna pojasnila, kjer je bilo zapisano: *»V skladu z odredbami direktive, vojne rezerve streliva za pehotno in ostalo orožje, ki ga je JLA odstopila TO, zagotavlja ZSLO iz svojih sredstev v višini potreb za 15 dni vojne. Vojne rezerve za ostalo orožje (vključno s strelivom za protiletalske topove 20mm) načrtujejo in zagotavljajo iz svojih sredstev štabi za TO v okviru proizvodnih zmogljivosti, potreb in zmožnosti«* (Kladnik et.al., 2011, 69-71).

Iz tega lahko razumemo, da je morala TO za vso ostalo kupljeno orožje (tudi protiletalsko) sama predvideti nakup streliva.

Ne glede na dejstvo, da je bila obramba zračnega prostora v domeni in pod odgovornostjo *»modre komponente JLA«*, ki je organizacijsko spadala v operativni sestav armade se je tudi slovenska TO zavedala, kako pomemben je zračni prostor. Poleg oboroževanja se je veliko pozornost namenjalo izbiri ustreznega kadra in neprestanemu izboljševanju izobraževanja in usposabljanja. Le-to so neprestano spremljali in vrednotili vsi nadrejeni štabi v okviru svojih pristojnosti. Po končani vaji ali pa po koncu leta oz. po pretečenem obdobju so se na podlagi doseženih rezultatov ocenile tako posamezne enote kot celotna TO, za motiviranje posameznikov in enot pa so uporabili *»spodbujevalne«* ukrepe, kot so odlikovanja, pohvale, podeljevanje priložnostnih zastavic ipd. V letih 1976-1980 je bilo težišče usposabljanja usmerjeno na protispecialno delovanje in usposabljanje nekaterih drugih specialnosti, izredna pozornost pa je bila namenjena oblikovanju kolektivov, taktičnemu urjenju in izvrševanju ognjenih nalog (Kladnik et.al., 2011, 63-64).

Posebni cilji izobraževanja in usposabljanja, ki so izhajali iz zahtev bojnih delovanj s poudarkom na začasno zasedenem ozemlju so zahtevali, da starešine dopolnijo oz. razširijo znanja iz področja:

- taktične uporabe enot,

- učinkovitega vodenja in poveljevanja enotam TO,
- hitre, vsestranske in realne presoje razmer,
- sprejemanja odločitev in izdajanje kratkih in natančnih povelj.

Posamezniki in posadke naj bi se izurili za uspešno uporabo osebne in skupne oborožitve za izvajanje bojnih nalog. Enote rodov in služb naj bi bile usposobljene za samostojno opravljanje bojnih nalog, pa tudi za izvajanje nalog v sestavi taktičnih in združeno taktičnih enot. Usposobile naj bi se za protidiverzantsko delovanje, protiletalsko obrambo in protioklepni boj na kratkih razdaljah ter za protidiverzantski boj, zavarovanje objektov, prebivalstva in organov oblasti. Zadnji od posebnih ciljev je bil izuriti enoto, ki bi bila ob inženirski ureditvi položajev sposobna izvajati udare, množične diverzije ter akcije v urbanih središčih, na letališčih in komunikacijskih sredstvih. Ob učinkovitem izvajanju nalog v območju fronte naj bi se izurile tudi za boj v naseljih na začasno zasedenem ozemlju ter za protidesantno, protihelikoptersko in protiletalsko obrambo v svojem zaledju, pa tudi na začasno zasedenem ozemlju (Kladnik et.al., 2011, 59).

V zadnjem desetletju skupne države je bila TO usmerjena v zmanjševanje števila pripadnikov manevrskega dela TO ter povečevanje prostorskih sil z ustanavljanjem jurišnih odredov kot nove vrste enot. Prav tako so bile okrepljene sile za protidesantno obrambo letališč in zračno-desantnih prostorov, s čimer je bila zagotovljena obramba vseh slovenskih letališč (Kladnik et.al., 2011, 73).

Politika kadrovanja je bila zelo zaostrena. Za najodgovornejše dolžnosti je bilo zahtevano, da jih zasedajo rezervni vojaški starešine, ki so imeli ustrezne osebne odlike, višjo stopnjo vojaško-strokovnih znanj, izkušnje v vodenju in poveljevanju in da so imeli pozitiven odnos do izvajanja vojaških nalog. Z rezervnimi vojaki in starešinami so bile popolnjene vse enote in štabi, le 80% pa jih je imelo njihovemu razporedu ustrezno vojaško izobrazbo. Zaradi pomanjkanja vojaških obveznikov s posebnimi specialističnimi znanji so se posebne težave pojavljale pri popolnjevanju topniških, inženirskih, ABKO, raketnih in še nekaterih drugih enot (Kladnik et.al., 2011, 77).

Ob koncu leta 1989 je bilo opremljanje z oborožitvijo in vojaško opremo realizirana 80%. Kljub vsemu so bile vse enote 100% popolnjene s sodobnim pehotnim orožjem in pripadajočim strelivom. Nekaj slabša je bila le popolnitev s sredstvi za protioklepni in protiletalski boj ter z raketami (Kladnik et.al., 2011, 79).

Tako je slovenska TO ob koncu leta 1989 posedovala naslednje protiletalsko orožje:

- 205 protiletalskih topov 20/1 mm M-75,
- 59 protiletalskih topov 30/1 mm M-38,
- 10 protiletalskih topov 20/1 mm oerlikon,
- 24 protiletalskih topov 20/3 mm M-55,
- 44 protiletalskih topov 40 mm,
- 108 raket Strela-2M.

Poleg našete oborožitve je bilo v skladiščih shranjeno strelivo:

- 269.971 nabojev 20 mm za PLT M-55 in M-75,
- 9.880 nabojev 20 mm za PLT oerlikon,
- 12.739 nabojev 40 mm za PLT M1 in M12

(Veleizdaja Slovenije, 2011, 25, 27).

4.2 LETALSKE ENOTE TERITORIALNE OBRAMBE

Vojaški vrh SFRJ je po zgledu vodilnih vojaških velesil, ki so v svoje rezervne sestave vključevale tudi vojaško letalstvo, predvidelo ustanavljanje letalskih enot za omejeno zračno podporo ostalim enotam.

Vojaške letalske enote TO so se začele formirati leta 1975 na podlagi odločitve ZSLO. Sami začetki vojaške letalske enote pa segajo že v leto 1962, ko je v Sloveniji delovala Trenažna eskadrilja Ljubljana. Eskadrilja je bila namenjena predvsem za urjenje ter vzdrževanje letnega naleta pilotov, ki so opravili šolo za rezervne častnike - vojaške pilote jugoslovanskega vojaškega letalstva. Obenem so bili vsi ti piloti aktivni poklicni oz. športni piloti v starosti 23 do 42 let.

Enota je bila nameščena na nekdanjem ljubljanskem letališču pri Polju, danes Letališka cesta v Ljubljani.

Sprva so pod vodstvom poveljnika Gašper Antona leteli na treh letalih za zvezo Kurir, nato pa na iz vojaškega letalstva opuščeni letalih Aero 2 in Aero 3. V letu 1969 so prešli na sodobnejša letala Sokol 522 ter na njih trenažirali do leta 1973, ko je bila iz obstoječe eskadrilje formirana 467. eskadrilja VL in PZO. K tej eskadrilji so se pridružili še samostojni letalski oddelki, ki so bili ustanovljeni pri PŠTO Dolenjske, PŠTO Gorenjske, PŠTO okolice Ljubljane, PŠTO severne Primorske, PŠTO vzhodne ter zahodne Štajerske in letalska eskadrilja pri RŠTO.

Ti letalski oddelki so bili vzpostavljeni v okviru Zveze letalskih organizacij Slovenije (ZLOS) ter obstoječih aeroklubov (AK), ki so za matična letališča uporabljali letališča v Ajdovščini, Celju, Brezovici pri Ljubljani, Lescah, Mariboru, Novemu mestu in Ptuju.

Po letu 1975 sta se v skladu z drugim srednjeročnim načrtom GŠ JLA o razvoju letalstva začeli v enoto uvajati novi letali Utva in Kraguj J-20 (Kladnik et.al., 2011, 55).

Dejansko pa je enota prevzela letala Kraguj J-20 leta 1988, ko jih je jugoslovansko vojaško letalstvo umaknilo iz uporabe in jih predalo eskadrilji RŠTO na letališče Brnik (Dimitrijevič, 2006, 285).

4.3 ENOTE ZA NADZOR ZRAČNEGA PROSTORA TO RS

Nadzor, ali bolje opazovanje zračnega prostora, je bil del splošnega sistema za opazovanje in obveščanje, ki je imel nalogo odkrivanja in spremljanja vseh vrst nevarnosti vojnih akcij, naravnih in drugih nesreč, izrednih razmer in drugih nevarnosti, ki bi ogrožale prebivalstvo, oborožene sile ter materialne in druge dobrine (Peteh et.al., 1984, 5).

Splošni sistem opazovanja in obveščanja je bil sestavljen iz sistema za opazovanje in obveščanje v oboroženih silah in sistema za opazovanje in obveščanje družbenopolitičnih skupnosti (DPS). Oba sistema sta bila med seboj povezana zaradi nenehne izmenjave informacij in sta se pri opravljanju nalog nenehno dopolnjevala. (Peteh et.al., 1984, 5).

Sistem za opazovanje in obveščanje v oboroženih silah je bil sestavljen in službe zračnega opazovanja in obveščanja (ZOJU), službe zračnega opazovanja in javljanja (ZOJ), obalne službe opazovanja in javljanja (OSOJ), enotne službe opazovanja in javljanja (ESoj) ter službe minskega opazovanja in javljanja (SMoj) (Peteh et.al., 1984, 5).

Vojaške službe za opazovanje in obveščanje so bile opremljene z radarskimi sistemi in drugimi tehničnimi napravami za opazovanje zračnega prostora, meteoroloških parametrov, RKB dejstev, plovnih objektov na morju ipd., sistem za opazovanje in obveščanje DPS pa so sestavljali centri za obveščanje, vizualne opazovalnice, enote za alarmiranje ter dopolnilna opazovalna omrežja (Peteh et.al., 1984, 5).

Centri za obveščanje so bili organizirani v vsaki DPS od občine do federacije, z njim pa so bili povezani vsi elementi, ki so bili zadolženi za opazovanje območja DPS. Vsi centri so bili med seboj povezani in so si redno izmenjevali informacije. Enota za alarmiranje je bila odgovorna za brežhibno delovanje alarmnega sistema, s pomočjo katerega je center pravočasno alarmiral prebivalstvo o prihajajoči nevarnosti (Peteh et.al., 1984, 6,7).

Vizualnim opazovalnicam se po koncu druge svetovne vojne ni posvečalo pretirane pozornosti, vendar so omejene zmogljivosti radarskega opazovanja na manjših višinah, vedno večja uporaba elektronskega motenja ter uporaba najsodobnejših orožij za nevtraliziranje radarskega sistema opazovanja sčasoma povečale vlogo in pomen vizualnega opazovanja. V neposredni vojni nevarnosti in v vojni, pa tudi v primeru naravnih in drugih nesreč bi bile tako najprej aktivirane vizualne opazovalnice in izvidniški organi enot in štabov civilne zaščite in TO z nalogo opazovanja zračnega prostora in

odkrivanja sovražnikovih letal, helikopterjev, brezpilotnih letal ter njihovega dejstvanja (Peteh et.al., 1984, 7-10).

Iz navedenega lahko zaključimo, da so prioriteto vlogo nadzora zračnega prostora sicer opravljale radarske enote jugoslovanske armade, kot dopolnilna in izredno pomembna aktivnost DPS, civilne zaščite in enot TO pa je bila organizacija in usposabljanje v sistemu vizualnega opazovanja, ki je bilo učinkovito le s sistematičnim in organiziranim delom predvsem na nivoju občin.

5 ORGANIZIRANOST IN OPREMLJENOST ENOT MSNZ NA PODROČJU OBRAMBE ZRAČNEGA PROSTORA

V določbah zveznega Zakona o splošni ljudski obrambi in ustavnih določilih je bila Narodna zaščita (NZ) poleg štabov, enot, zavodov TO ter drugih oblik organiziranja za oboroženi boj opredeljena kot najširša organizirana oblika samozaščitnega in samoobrambnega delovanja delovnih ljudi in občanov. Za njeno usposabljanje so bili odgovorni štabi za TO.

Bolfek tako ugotavlja *»da je bila ustavna opredelitev NZ v Sloveniji tako »široka« in »prožna«, da je omogočala njeno aktiviranje in angažiranje, ko so bile razmere za Slovenijo najmanj ugodne, pri tem pa se v ničemer ni kršila zakonitost«* (Kladnik et.al., 2011, 72).

Kljub vsem polemikam, ki po dobrih dvajsetih letih še vedno niso dale natančnega odgovora, kaj je bila manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ), pa lahko z gotovostjo trdimo, da je bila MSNZ organizacija, ki je v popolni tajnosti iskala in tudi našla odgovore oziroma rešitve ob razorožitvi Teritorialne obrambe. Svete ugotavlja, da je bila MSNZ *»po eni strani spontan odziv na vse večje grožnje, ki so prihajale iz Beograda z delovanjem JLA in z njenim poskusom, da TO popolnoma podredi in nadzira, po drugi strani pa je bila vsaj pravnoformalno umeščena v obstoječe nacionalnovarnostne strukture, ki jih je nadzirala novoizvoljena slovenska oblast tako na republiški kot na občinski ravni«* (Svete, 2011, 22).

Razorožitev TO je bila ukazana 15. 5. 1990 kot sredstvo ali pa posledica političnih dogodkov in je imela za osnovni cilj ohranitev centraliziranega sistema oboroženih sil Jugoslavije.

Z ukazom številka SZ 625/1-90 je poveljnik RŠTO RS generalpodpolkovnik Ivan Hočevar zahteval, da enote TO do 19. 5. 1990 do 24.00 ure premestijo svoje orožje in strelivo v objekte, ki so pod nadzorom JLA in to v najstrožji tajnosti (Veleizdaja Slovenije, 2011, 19).

JLA in RŠTO sta potek razorožitve načrtovala že več mesecev, na kar nakazuje tudi popis orožja v skladiščih TO zunaj kompleksov JLA, ki ga je z ukazom 24. 1. 1990 zahteval generalpodpolkovnik Ivan Hočevnar. Bistvo tega popisa je bilo pridobiti natančne podatke o skladiščih TO in o orožju v njih. Ali je bila reakcija takratnega predsedstva Slovenije pravočasna ali ne, bomo na tem mestu prepustili v proučevanje drugim. Nesporo pa je dejstvo, da je JLA z ukazom o predaji orožja tudi zaradi poznega odziva republiškega vodstva odvzela TO skoraj vse težje orožje ter več kot 60% lahkega pehotnega orožja in streliva. Orožje so obdržali samo v tistih občinah, kjer so lokalni poveljniki TO ignorirali ukaz. Ukaza niso izvršili v občinah Brežice, Dravograd, Jesenice, Krško, Litija, Mozirje, Radlje ob Dravi, Radovljica, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah, Trbovlje, Trzič, Velenje in Žalec (Veleizdaja Slovenije, 2011, 325).

Orožje in strelivo, ki je bilo namenjeno protizračni obrambi je bilo v veliki večini shranjeno v objektih oziroma skladiščih v vojašnicah, ki so bile pod nadzorom in varovanjem JLA.

Rezultat spora med Republiko Slovenijo in RŠTO zaradi odvzema orožja je nastanek ene najboljše organiziranih tajnih akcij v Sloveniji, ki je bila organizirana in oborožena vojaška formacija enot in štabov MSNZ in je bila sposobna prej kot v treh mesecih po odvzemu orožja slovenski TO braniti Slovenijo pred oboroženim napadom.

Poglavitni nalogi MSNZ v njenem začetku delovanja sta bili oblikovati enote ter zagotoviti orožje in strelivo (Kladnik et.al., 2011, 138).

Na republiški ravni so akcijo koordinirali Janez Janša, Igor Bavčar, Vinko Beznik in Tone Krkovič, na ravni takrat 13 pokrajin so bili imenovani načelniki narodne zaščite. Ti načelniki so poleg tega, da so bili pristojni za imenovanje občinskih načelnikov, tesno sodelovali tudi s poveljniki posebnih enot milice v upravah za notranje zadeve. Enote milice so bile v tistem času strukturno in hierarhično postavljene, v popolni tajnosti nastajajoča mreža pa je bila sredstvo, s katerim je republiško vodstvo dejansko vodilo Teritorialno obrambo mimo vednosti takratnega poveljnika RŠTO.

Po pokrajinah in občinah so začeli sestavljati udarne skupine in jurišne odrede, formacije le-teh pa so bile prilagojene razpoložljivemu orožju in opremi.

Jugoslovanska ljudska armada je z akcijo razorožitve zadala hud udarec slovenskim oboroženim strukturam. Še vedno pa so lahko enote teritorialne obrambe za potrebe vaj iz

vojaških skladišč pod nadzorom JLA izvzemale orožje, ki so ga kasneje vrnilo v manjšem številu ali pa ga sploh niso.

Samo hrabrosti in neprecenljivi domoljubnosti gre zahvaliti, da so takrat sodelujoči posamezniki doma pustili svoje najdražje ter ponoči v spremstvu enot milice razvažali orožje in strelivo iz skladišč v Kočevski Reki in na Gorenjskem tja, kjer teh sredstev ni bilo. Razmerje sil v tistem času nikakor ni bilo ugodno za slovensko stran. Zaradi sprotnega obveščanja zavednih Slovencev, ki so delali za kontraobveščevalno službo (KOS) je bila slovenska stran sproti informirana o namerah RŠTO RS z generalom Hočevrjem na čelu. Na slovenskem ozemlju ali tik ob njem je bilo več kot 32.000 jugoslovanskih vojakov z vso težko tehniko ter zagotovljeno podporo vsega jugoslovanskega vojaškega letalstva. Pehotne oborožitve je imela JLA nekajkrat več, težje oborožitve pa, razen nekaj minometov in netrajnih topov, slovenska stran sploh ni imela (Janša, 1992, 47-63).

V procesu politično-vojaške napetosti ter v luči razorožitve TO, ki jo je zelo negativno sprejela tudi splošna javnost, se je želja po samostojnosti odražala tudi na strani civilistov in civilnih organizacij. Ti so z nesebičnim odstopanjem prostorov za hrambo orožja in streliva, ki so ga strukture MSNZ s pomočjo milice tajno razvažale in skrivale, pomembno prispevale k ponovnemu vzpostavljanju slovenske oborožene sile.

Spreminjanje zakonodaje, izvedba plebiscita, preigravanje možnih variant ob spopadu z JLA, ustanavljanje učnih centrov, pogajanja za vrnitev slovenskih fantov iz služenja vojaškega roka ter zahteve po služenju vojaščine na domačih tleh so bile samo nekatere od aktivnosti, ki so se v kratkih mesecih odvijale pod vodstvom novo izvoljenega republiškega vodstva.

25. junija 1991 je parlament sprejel ustavni akt o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ustavni zakon in medstrankarsko usklajeno deklaracijo o neodvisnosti (Janša, 1992, 155).

Takoj po sprejetju državotvornih listin so se začeli v realnosti odvijati in realizirati skrbno pripravljene načrti in ukrepi za prevzem dejanske oblasti. V nekaj urah so bili prevzeti carinski objekti, mejni prehodi, letališki nadzor letenja brez uporabe sile. Vse funkcije so delovale neprekinjeno (Janša, 1992, 156).

6 ENOTE ZA OBRAMBO ZRAČNEGA PROSTORA V ČASU VOJNE ZA SLOVENIJO IN NJIHOVE AKTIVNOSTI

Od oktobra 1990 se je TO preoblikovala predvsem na področju organiziranosti štabov in enot. Do tedaj 13 pokrajinskih štabov se je zmanjšalo na 7, na podlagi aprila 1991 sprejetega Zakona o obrambi in zaščiti pa so se Občinski štabi (OŠTO) preoblikovali oziroma združevali v Območne štabe (ObmŠTO). To združevanje, ki so ga spremljale organizacijske, finančne pa tudi materialne težave, je tik pred spopadom močno vplivalo na delovanje TO (Kladnik et.al., 2011, 201).

Slika 11: Zemljevid bojnih dejstevanj med osamosvojitveno vojno

Vir: RTVSLO [online]. (Citirano 3. 6. 2012). Dostopno na naslovu:

<http://www.rtv slo.si/15-let-osamosvojitve/fotozgodba-enotni-v-zmagi/56113>

V času osamosvojitvene vojne je na območju Republike Slovenije JVL delovalo na 14 objektov oz. položajev Teritorialne obrambe.

6.1 2. PŠTO - DOLENJSKA POKRAJINA

Pokrajinski štab je geografsko pokrival območje JV Slovenije, Dolenjske, Posavja, Bele krajine in Kočevske. Območje pokrajine je na jugu in jugovzhodu mejilo na Hrvaško.

Enote, ki so bile neposredno pod poveljstvom 2. PŠTO, so bile zaščitni vod, intervencijska skupina, diverzantski vod, protioklepna skupina, vod vojne policije, lahki transportni vod protiletalske obrambe - PLO, ki je bil brez orožja, oddelek za izvidovanje, oddelek za vojaško policijo, oddelek zvez ter zaledni oddelek. Drugemu pokrajinskemu štabu TO so bili podrejeni:

- 21. ObmŠTO Novo mesto,
- 23. ObmŠTO Črnomelj,
- 25. ObmŠTO Brežice,
- 27. ObmŠTO Ribnica.

Od vseh navedenih ObmŠTO je imel formacijsko določeno enoto za PLO samo še 25. ObmŠTO Brežice, ki pa prav tako kot lahki transportni vod protiletalske obrambe pod direktnim poveljstvom 2. PŠTO ni imel orožja (Kladnik et.al., 2011, 201-203).

Objekti posebnega pomena na območju odgovornosti 2. PŠTO:

Glede na to da je 2. PŠTO na J in JV mejil na Republiko Hrvaško, so bile posebnega pomena predvsem komunikacije M-4 (Karlovac - Metlika - Novo mesto) ter M-1 (Zagreb - Ljubljana) ter mejni prehodi. JLA je imela na območju 2. PŠTO letalsko bazo Cerklje ob Krki, skladišči letalskih pogonskih goriv Ortnek in Leskovec, skladišče pogonskih goriv Mokronog, skladišče streliva in intendantske opreme Češča vas, kompleks skladišč Vražji kamen in Otovec ter RTV oddajnik Trdinov vrh z vojaškim objektom. Izrednega pomena je bilo tudi letališče Prečna pri Novem mestu in Nuklearna elektrarna Krško (NEK) (Kladnik et.al., 2011, 205-206).

Akcije JVL in TO na področju PZO:

27. 6. 1991 je nekaj letal jugoslovanskega vojnega letalstva fotografsko izvidovalo položaje TO na Medvedjeku, hkrati so območje Medvedjeka preletavali tudi helikopterji SA-341 in Mi-8.

Prvo bojno delovanje letal JVL so v dolenjski pokrajini zabeležili 28. 6. 1991, ko je nekaj letal (v vseh napadih na Medvedjek naj bi sodelovala letala J-21 Jastreb, J-22 Orel in MiG 21) kar trikrat napadlo barikado slovenske TO, ki je zadrževala kolono jugoslovanskih protiletalskih oklepnikov. Ker enote TO na položajih niso imele protiletalskega orožja, so se zavarovale z umikom na rezervne položaje in se tako izognile izgubam v lastnih vrstah. Žal pa je ta napad terjal osem smrtnih žrtev civilistov in sicer 7 voznikov tovornjakov, ki so bili zaustavljeni z barikado, ter lastnik bližnje Kotarjeve kmetije (Kladnik et.al., 2011, 221-222).

Istega dne sta letali JVL napadli še območje Kočevske Reke, za napad na območje Spodnjih Garaž, Sadnega Hriba in Mokrega Potoka pa sta uporabili celo kasetne bombe. Tudi v teh napadih niso na strani TO zabeležili nobenih smrtnih žrtev (Kladnik et.al., 2011, 224).

Ker je bila kolona lahkih protiletalskih kolesnih oklepnikov BOV 3 ujeta med barikadi na Medvedjeku in v Krakovskem gozdu, in ji je bil onemogočen manever, so 1. 7. 1991 to območje ves dan preletavali helikopterji in letala. Dogodki, ki so sledili naslednji dan so bili verjetno posledica tega »izvidovanja«, saj je bila barikada v Krakovskem gozdu napadena približno 40 minut po spopadu na tleh. Tudi enote v Krakovskem gozdu je pestilo pomanjkanje protiletalskih sredstev, zato je slovenska TO pred napadi iz zraka uporabila taktiko uporabljeno že na Medvedjeku. Za hiter izmik iz območja so predvideli celo uporabo avtobusov in avtomobilov. Tega dne so območje spopada zavarovali s prvimi sredstvi za zračno obrambo - lahкими raketnimi sistemi Strela 2M. Akcijo zavarovanja sta vodila Bojan Zupanc in Žarko Henigman (Kladnik et.al., 2011, 231-235).

2. 7. je nekaj letal JVL (J-21 Jastreb) neuspešno napadlo tudi barikado na cesti M-1 pri Prilipah. V drugem napadu je par letal napadlo položaje TO, ki so barikado branili, pred tretjim naletom letal pa so se pripadniki TO pravočasno umaknili iz položajev. V zadnjem, četrtem napadu letal na most na Savi pri Čatežu je bilo uničeno tovorno vozilo v barikadi, poškodovan pa je bil tudi most (Kladnik et.al., 2011, 236-237).

Po 3. 7. JVL ni več bojno delovalo po položajih TO, zabeleženi so bili samo še preleti letal in helikopterjev nad Brežicami, Novim mestom, Mokronogom oz. Dolenjsko pokrajino (Kladnik et.al., 2011, 239-243).

Dobro koordinirane akcije na tleh, izjemna hrabrost in odločenost tako posameznikov kot enot TO, predvsem pa taktično pravilne odločitve poveljnikov enot TO so botrovale temu, da so se akcije na območju Dolenjske končale brez velikih žrtev ter zavidljivim vojnim plenom. Zaplenjenih 12 vozil BOV-3 20/3 mm je bilo kmalu obnovljenih in kasneje vključenih v strukture TO.

6.2 3. PŠTO - GORENJSKA POKRAJINA

3. PŠTO je bil po reorganizaciji sestavljen iz:

- 31. ObmŠTO Kranj,
- 33. ObmŠTO Radovljica,
- 35. ObmŠTO Škofja Loka.

V svojih organizacijskih strukturah sta imela enote za protiletalsko obrambo le 31. in 33. ObmŠTO. Pod 31. ObmŠTO je spadala lahka topniška baterija ZO, pod 33. ObmŠTO pa baterija PZO, za katero je znano, da je bila angažirana v vojni za Slovenijo med 2. 7. 1991 in 18. 7. 1991. Še en lahki topovsko-raketni vod je bil v sestavi poveljstva 21. brigade TO Lojzeta Kebeta - Štefana, ter vod PZO 20/1 v sestavi 22. brigade TO Staneta Žagarja (Kladnik et.al., 2011, 246-249).

Objekti posebnega pomena na območju odgovornosti 3. PŠTO:

3. PŠTO je zaradi pokrivanja območja, ki je mejilo na sosednjo Avstrijo odigral pomembno vlogo predvsem pri zavzemanju mejnih prehodov (Karavanke, Korensko sedlo, Rateče), obmejnih stražnic in vojašnic. Poleg vojaških objektov in televizijskega stolpa na Krvavcu je bilo mednarodno letališče Brnik eden ključnih civilnih objektov, ki so ga morale enote TO zavarovati (Kladnik et.al., 2011, 246-249).

Akcije JVL in TO na področju PZO:

Prva akcija JVL je bila zabeležena že 21. junija 1991, ko je JLA z bliskovito akcijo iz letališča Brnik odpeljala letala tipa Kraguj, ki so bila last slovenske TO (Kladnik et.al., 2011, 254).

26. 6. 1991 je zvezna uprava za civilne polete zaprla letališči Brnik in Portorož za ves promet. Dan kasneje, 27. 6. 1991 so zabeležili več preletov helikopterjev JVL nad mejnim prehodom Karavanke in letališčem Brnik. Na izrazito osiromašenost s protiletalskim orožjem kaže dogodek, ko so teritorialci pred cestnim predorom Karavanke na helikopter sicer neuspešno delovali kar s protioklepnim raketometom armbrust (Kladnik et.al., 2011, 255-256).

Za obrambo letališča Brnik je bila istega dne angažirana protiletalska enota TO, ki je v bližini Komende bojno delovala na helikopter JVL, vendar je raketa zgrešila cilj (Kladnik et.al., 2011, 261-262).

Kako pomembna sta bila mejni prehod Karavanke in letališče Brnik kaže dejstvo, da sta bila oba objekta napadena tudi naslednjega dne. Dne 28. 6. je napad na položaje pri Hrušici povzročil izpad električne energije v Zgornji Savinjski dolini, dvakratni napad na letališče Brnik (prvi napad na gozdček, kjer so bili ponoči pripadniki TO ter na parkirišče pred glavno letališko stavbo, drugi napad pa na hangar milice, hangar letalskega prevoznika Adria Airways in glavno letališko stavbo) pa je povzročil materialno škodo na štirih letalih Adrie Airways, hangarju in avtomobilih na parkirišču (Kladnik et.al., 2011, 264-265).

Po enodnevnem premoru je 30. 6. 1991 Gorenjsko vznemiril alarm za nevarnost letalskega napada, saj je bil napovedan silovit zračni napad na letališče Brnik in okolico. Zaradi pravočasnega posredovanja zveznih organov do tega napada na srečo ni prišlo (Kladnik et.al., 2011, 272).

2. 7. 1991 je bila mobilizirana baterija PZO 22. brigade TO, oborožena s štirimi PLT 20/1mm, vendar brez streliva. Izredno močno medijsko poročanje o aktivnostih JLA v Sloveniji je bilo verjetno povod za dvakratni napad na televizijski stolp na Krvavcu. Na prvi napad dveh letal JVL na televizijski stolp ter stavbo gorske reševalne službe (GRS) so pripadniki TO poskušali odgovoriti z raketami Strela, vendar niso bili uspešni. Prvi napad ni povzročil velike škode, televizijske naprave pa so delovale normalno. V drugem napadu sta pilota poškodovala najpomembnejše dele televizijskega stolpa, pretrgala telefonske in električne napeljave, žrtev med pripadniki TO pa ni bilo (Kladnik et.al., 2011, 279).

V ostalih dneh do konca vojne ni JVL na območju gorenjske pokrajine izvedlo nobene bojne akcije več. Kot vojni plen, ki je bil pomemben za enote zračne obrambe, lahko omenimo 4 samohodne topove ZO M53/70 praga V3S 30/2 (Kladnik et.al., 2011, 282).

6.3 4. PŠTO - JUŽNOPRIMORSKA POKRAJINA

Za območje 4. PŠTO so bili v času osamosvojitvene vojne odgovorni:

- 41. ObmŠTO Cerknica,
- 43. ObmŠTO Izola,
- 45. ObmŠTO Sežana.

Nobeden od treh območnih štabov v Južnoprimorski pokrajini pred začetkom vojne ni razpolagal s protiletalskim orožjem. Izrazito pomanjkanje težjega orožja so nadomestili s pogumom, iznajdljivostjo in inovativnostjo. Tako so s pomočjo koprskega podjetja Stavbenik izdelali makete protiletalskih topov, ki so jih na položajih na meji s Hrvaško in na Belem križu še zamaskirali, da so dajali realnejši videz (Kladnik et.al., 2011, 290).

Objekti posebnega pomena na območju odgovornosti 4. PŠTO so bile predvsem obmejne stražnice, carinarnici Sežana in Koper, Nanos, skladišča luke Koper, železniški most na Rižani, železniška in bencinska črpalka Kozina, Petrol Postojna, Istrabenz Koper, RTV oddajnik Beli križ ter repetitor Slavnik (Kladnik et.al., 2011, 285-321).

Akcije JVL in TO na področju PZO:

Do 1. 7. na območju Južnoprimorske pokrajine niso beležili aktivnosti JVL. Tudi tega dne so letala v zraku nad Sežano čakala na odobritev za napad, ki pa je bil zaradi uspešnih pogajanj kasneje preklican. Naslednjega dne je bil v Kopru sprožen alarm za nevarnost zračnega napada, do katerega tudi ni prišlo (Kladnik et.al., 2011, 311-312).

Z akcijami na tleh so enote TO z zaplenbo treh lansirnih mehanizmov za Strelo 2M in 18 raket Strela 2M pomembno prispevale h krepitvi oborožitve enot ZO (Kladnik et.al., 2011, 319).

6.4 5. PŠTO - LJUBLJANSKA POKRAJINA

Pokrajinski štab ljubljanske pokrajine je imel v svoji sestavi:

- 51. ObmŠTO Ljubljana - mesto,
- 53. ObmŠTO Logatec,
- 55. ObmŠTO Domžale,
- 57. ObmŠTO Grosuplje.

Izmed vseh ObmŠTO sta imela v svoji sestavi formacijsko določene enote za protizračno obrambo 55. ObmŠTO (lahki artilerijsko-raketni vod PZO) in 57. ObmŠTO Grosuplje (samostojni vod PZO). Za protiletalsko obrambo so imeli na voljo protiletalske topove 20 mm in omejeno količino protiletalskih raket Strela 2M (Kladnik et.al., 2011, 323-324).

Mestni štab MSNZ Ljubljana mesto je posedoval 6 PLT 20/1 mm ter 6 lanserjev Strela 2M (Mikulič, 2005, 64).

Objekti posebnega pomena na območju odgovornosti 5. PŠTO:

Poleg večjih vojašnic so bila na območju odgovornosti 5. PŠTO tudi vojaška skladišča, tehnične delavnice, dve vojaški bolnišnici, vojaška gimnazija, radar na Ljubljanskem vrhu pa tudi izredno močne enote JLA v vojašnici Vrhnika. Posebnega pomena za TO je bilo samo mesto z vladno palačo, RTV Slovenija, Cankarjev dom, v katerem je po 29. juniju delovala Republiška koordinacijska skupina, ki je praktično vodila in usmerjala vsa bojna dejstvomvanja. Poleg tega je bilo potrebno upoštevati, da so bili potencialni cilji JLA tudi ljubljanska plinarna, vodovod, transformatorske postaje, Kemična tovarna Moste ter tovarni Color Medvode in Belinka (Kladnik et.al., 2011, 333).

Akcije JVL in TO na področju PZO:

Prvo uspešno delovanje na cilj v zraku se je zgodilo 27. 6. 1991, ko je vojak Zoran Dernovšek, ki je deloval v sklopu protizračne obrambe učnega centra Ig, na ukaz 5. PŠTO z raketo Strela 2M streljal na enega izmed dveh helikopterjev Mi-8, ki sta preletavala Ig. Zadelek je helikopter poškodoval do te mere, da je strmoglavil nedaleč od Iga (Kladnik et.al., 2011, 352).

Istega dne je bil v območju Rožne doline sestreljen tudi helikopter tipa Gazela Sa 341, na katerega je s Strelo 2M iz vrha stolpnice Iskra deloval pripadnik 30. razvojne skupine. Žal

se je kasneje izkazalo, da je bil pilot helikopterja Slovenec Anton Mrlak, ki je takrat že sodeloval s TO RS, vendar ni bil obveščen o prepovedi letenja nad tem območjem (Kladnik et.al., 2011, 353).

Tretje, vendar neuspešno delovanje na helikopter JVL je bilo tega dne zabeleženo tudi v območju Trzina, kjer je pripadnik TO po ukazu streljal na helikopter s protiklepnim raketometom armbrust. Ker cilja ni zadel, so pripadniki enot TO na cilj delovali s pehotnim orožjem (Kladnik et.al., 2011, 330).

Intenzivnost preletov je botrovala odločitvi, da se prestolnica pred novimi zračnimi napadi zavaruje s posedanjem položajev na Ljubljanskem gradu, vod PZO Kamnik pa je bil poslan na območje Brnika.

30. junija 1991 je bil tudi na območju 5. PŠTO sprožen alarm za nevarnost zračnega napada. Po dvodnevem »zatišju« je bilo JVL zopet aktivno, ko je 2. julija 1991 nekaj letal JVL (MiG 21) raketiralo in obstreljevalo barikado pri bencinski črpalki na Vrhniku in v Sinji Gorici. V napadu so bili uničeni tovornjaki in avtobusi v barikadi, ranjeni so bili tudi štirje civilisti. Smrtnih žrtev ni bilo. Na napad so neuspešno odgovorili pripadniki skupine za protizračno obrambo iz Bevk s Strela 2M, s pehotnim orožjem pa so dejstvovali ostali pripadniki TO. Napaden je bil tudi radijski oddajnik pri Domžalah, ko sta letali MiG 21 z raketami napadli in poškodovali anteno ter bližnji daljnovod in stavbo. Kljub temu da so bile na območju enote zračne obrambe 55. ObmŠTO s protiletalskimi topovi flak M28/30 nemškega izvora iz druge svetovne vojne, sta pilota letal nemoteno izvedla napad. Orožje, ki ga je imela TO je bilo zastarelo in neprimerno za obrambo pred letali JVL.

Tega dne pa je prebivalce glavnega mesta močno vznemiril in prestrašil prelet letala MiG 21, ki je nad Ljubljano prebil zvočni zid. Takoj zatem so se oglasile sirene za nevarnost zračnega napada, do katerega pa ni prišlo. V ostalih dneh na območju 5. PŠTO ni bilo zabeleženih bojnih aktivnosti JVL (Kladnik et.al., 2011, 353).

Vojni plen, ki je bil posledica uspešnih delovanj enot TO pri zavzemanju skladišč, je obsegal 18 raketnih lanserjev Strela 2M, 17 protiletalskih raket 9M32M in 41 protiletalskih raket 9M31M Strela, 8 protiletalskih topov 20/1 in 32.908 nabojev 20 mm ter 1630 nabojev 20 mm nemškega izvora (Kladnik et.al., 2011, 354).

6.5 6. PŠTO - SEVERNOPRIMORSKA POKRAJINA

V sestavi Severnoprimske pokrajine sta v času osamosvojitvene vojne delovala 61. ObmŠTO Nova Gorica in 63. ObmŠTO Tolmin. V sestavi 61. ObmŠTO je deloval lahki topniško raketni vod PZO, na območju 63. ObmŠTO pa je delovala protiletalska enota.

Objekti posebnega pomena na območju odgovornosti 6. PŠTO:

Sedeži štabov TO, upravnih organov, RTV pretvorniki Nanos in Trstelj, objekti PTT, mejni prehodi z Italijo, tovarni Fructal in Mlinotest, elektro sistemi in carina pa tudi objekti in skladišča JLA ter obmejne stražnice (Kladnik et.al., 2011, 357-395).

Akcije JVL in TO na področju PZO:

Poleg helikopterskih desantov, s katerimi so 27. junija 1991 dovažali zvezne miličnike za prevzem mejnih prehodov, sta omembe vredna zračna napada na radiotelevizijski center (RTV) na Nanosu. Prvi napad se je zgodil 28. junija, ko so letala JVL v dveh naletih napadla RTV center. V drugem naletu so z močnim obstreljevanjem poškodovali precej anten in ranili upravnika Vojkovega doma. Zaradi možnosti novih napadov je bilo organizirano 24-urno dežurstvo na opazovalni točki na bližnjem vrhu. Drugi napad se je zgodil 2. julija 1991 med popraviljanjem antenskega stolpa. Enota TO je napad pričakala z močnim ognjem, vendar so bili zaradi slabe oborožitve neuspešni. RTV center je bil istega dne napaden še enkrat, tokrat je bil poškodovan antenski kabel radijskega oddajnika. V tem času so bile enote TO in posadka oddajnika že na rezervnih položajih (Kladnik et.al., 2011, 375).

Vojni plen: Z zavzetjem skladišča orožja na Šentviški gori je v roke teritorialcev prešlo izredno veliko protioklepni sredstev ter sredstev protizračne obrambe, pehotnega streliva in minsko-eksplozivnih sredstev. Točnega števila sredstev protizračne obrambe ni navedeno (Kladnik et.al., 2011, 386).

6.6 7. PŠTO - VZHODNOŠTAJERSKA POKRAJINA

Sile Vzhodnoštajerske pokrajine so sestavljali:

- 71. ObmŠTO Maribor,
- 73. ObmŠTO Ljutomer,

- 75. ObmŠTO Murska Sobota,
- 77. ObmŠTO Ptuj,
- 79. ObmŠTO Slovenska Bistrica (Kladnik et.al., 2011, 401).

Ob začetku vojne se je silam 31. mariborskega korpusa 7. PŠTO na svojem območju lahko zoperstavil s 3 odredi za posebne namene, 26 drugimi odredi v velikosti čete, z 8 samostojnimi četami, ter 55 samostojnimi vodi. Te enote so imele na razpolago poleg strelnega orožja, protiklepnih sredstev in minometov 60 in 82 mm tudi 18 protiletalskih topov 20 mm in 2 lanserja ter 6 raket Strela 2M.

Z enotami za protizračno obrambo so razpolagali v 77. ObmŠTO in sicer z 2 lahkima baterijama protizračne obrambe ter v 79. ObmŠTO s 27. lahko protiletalsko artilerijsko baterijo (Kladnik et.al., 2011, 408).

Objekti posebnega pomena na območju odgovornosti 7. PŠTO:

Na tem območju so bile štiri vojašnice, skladišče minskoeksplozivnih sredstev v Pivoli in Ložnici, prisluškovalni center na Pohorju, komunikacijski center Boč, obmejne stražnice, mednarodni mejni prehodi in letališči Maribor in Moškanjci.

Akcije JVL in TO na področju PZO:

Dne 27. 6.1991 so bili zabeleženi predvsem preleti helikopterjev JVL v območju mejnega prehoda Šentilj ter helikopterski desanti, s katerimi je JLA dovažala svoje osebje na mejna prehoda Hodoš in pri Gederovcih. Iz učnega centra Pekre so sicer poročali o preletih letal in helikopterjev, ki pa so bili izven dometa protiletalskega orožja (Kladnik et.al., 2011, 410, 412).

Položaji TO in milice na mejnem prehodu Šentilj ter barikade med Štrihovcem in Šentiljem so bili čez dan dvakrat tarče napada letal JVL. V teh napadih so bile zopet žal zabeležene civilne smrtne žrtve (štirje vozniki tovornjakov), na strani TO so bili zabeleženi trije ranjeni pripadniki, na strani milice pa dva (Kladnik et.al., 2011, 415).

28. 6. 1991 so letala JVL izvedla tri napade na barikade okrog vojašnice in nekatere druge cilje v Murski Soboti. S svojim delovanjem so povzročili večjo gmotno škodo in žrtve v lastnih silah, blokade pa so kljub temu ostale aktivne. Tega dne je letalo JVL med preletavanjem položajev TO v območju stražnice Konjišče kršilo zračni prostor sosednje

Avstrije, na kar je reagiralo tudi avstrijsko letalstvo in doseglo, da se je letalo JVL umaknilo (Kladnik et.al., 2011, 417).

Po dvodnevem premoru so 1. 7. 1991 zabeleženi preleti helikopterjev z oznakami rdečega križa, ki so dvakrat poleteli med vojašnico in skladiščem minskoeksplozivnih sredstev (MES), helikopter Mi-8, prav tako z oznako rdečega križa, pa je popoldan priletel v vojašnico v Slovenski Bistrici. Najbrž je prevažal hrano pa tudi okrepitve in orožje. Med pristajanjem je bil zaradi medsebojnega obstreljevanja poškodovan, TO pa mu nato ni dovolila odleteti (Kladnik et.al., 2011, 420, 422).

Na napad in zavzetje obmejne stražnice Gornja Radgona, s katerim je TO prišla tudi do tam skladiščenega svojega orožja, je 2. 7. 1991 JVL odgovorilo z bombardiranjem območja Avtoradgone v mestu, vendar brez večje škode. Istega dne pa je JLA dokazala svojo neuskklajenost in pomanjkljive informacije, saj sta dve letali, kljub temu da je bil objekt pod nadzorom JLA, nepričakovano napadli televizijski stolp na Boču. Izstreljene so bile štiri rakete, ki sicer niso zadele cilja, ranile pa so enega vojaka (Kladnik et.al., 2011, 423, 424). Ta dogodek močno nakazuje, da je imelo 5. armadno območje slab pregled nad dogajanjem.

Pomanjkljivo vzdrževanje se je pričelo kazati tudi na tehniki JVL. Tako je 4. 7. 1991 pri Moti zaradi okvare zasilno pristal helikopter Mi-8, ki ga je takoj zavarovala posebna enota milice (Kladnik et.al., 2011, 426).

Poleg nekaj preletov letal JVL ni bilo do konca vojne zabeleženih drugih aktivnosti s strani JVL.

6.7 8. PŠTO - ZAHODNOŠTAJERSKA POKRAJINA

Zahodnoštajerska pokrajina je obsegala območje Slovenije, ki je segalo od avstrijske meje do meje s Hrvaško. Za obrambo tega območja so bili odgovorni:

- 81. ObmŠTO Žalec,
- 83. ObmŠTO Slovenj Gradec,
- 85. ObmŠTO Slovenske Konjice,
- 87. ObmŠTO Trbovlje,

- 89. ObmŠTO Velenje (Kladnik et.al., 2011, 436).

Enoto za protiletalsko obrambo je imel 83. ObmŠTO in sicer vod lahkoartilerijsko- raketne protiletalske obrambe, 8. PŠTO je razpolagal tudi s 23. lahkotopniško-raketno baterijo zračne obrambe ter 32. lahkotopniško-raketno baterijo zračne obrambe Trbovlje.

Objekti posebnega pomena na območju odgovornosti 8. PŠTO so bili predvsem mejni prehodi z Avstrijo in Hrvaško, obmejne stražnice, skladišča minsko-eksplozivnih sredstev in streliva večjega kalibra Zaloška Gorica, Pečovnik, Bežigrad in Šmarjeta, oddajnika na Svetini in Golovcu, pretvornik Plešivec, RTV oddajnik na Kumu ter carinarnica v Dravogradu (Kladnik et.al., 2011, 435-467).

Akcije JVL in TO na področju PZO:

27. 6. 1991 je bila s helikopterskim desantom na dravograjsko nogometno igrišče pripeljana skupina zveznih miličnikov, ki so jih teritorialci z bliskovito akcijo onemogočili (Kladnik et.al., 2011, 492). Na Holmec je bila premeščena 23. lahkotopniško-raketna baterija zračne obrambe in sicer en vod v rajon kmetije Kralj, en vod pa ob cesti pri gostišču Pik (Kladnik et.al., 2011, 456).

Dne 28. 6. 1991 sta pilot Jože Kalan in letalski tehnik Bogomir Šuštar z ukradenim helikopterjem gazela SA 341 prebežala na stran TO in s tem hrabrim dejanjem slovenski strani priborila prvi helikopter (Kladnik et.al., 2011, 465, 466). Tega dne je JVL izvedlo še letalski napad na Dravograd, med katerim sta letali MiG 21 svoje izstrelke odvrgli v Dravo v bližini mostu. Na letali je ob njunem vračanju čez letališče Turiška vas deloval vod protizračne obrambe, ki je čez približno uro in pol posredoval tudi ob drugem letalskem napadu. Na letališču v Turiški vasi se je na pobudo poveljnika voda protiletalske obrambe, ki je imel podatke, da so v skladišču železarne na Ravnah na Koroškem 4 topovi 20/1 mm, vzpostavila enota PZO. Iz skladišča so orožje odpeljali brez ukaza, enoto pa usposobili kar na letališču. Sestavljali so jo prostovoljci iz ostalih enot, ki so bili usposobljeni za delo s topovi (Kladnik et.al., 2011, 453).

Istega dne je bil napaden tudi RTV oddajnik na Kumu. Nalogo obrambe oddajnika je dobila 32. lahkotopniška-raketna baterija zračne obrambe Trbovlje s štirimi PLT 20/1 mm M-75. Na Kumu naj bi zavzela položaje in se tam tudi usposabljala in bila v pripravljenosti za obrambo oddajnika. Oddajnik sta zgodaj popoldne nepričakovano napadli letali JVL tipa Orel, in pripadnike TO presenetila med nameščanjem na položaje. Od štirih posadk je

bila pripravljena samo ena, ki je odgovorila na napad. V napadu JVL je bil huje ranjen en pripadnik TO, sedem pa lažje. Po oskrbi ranjancev in popolnitvi enot so spremenili tudi položaje in aktivirali vizuelne opazovalnice in s tem službe za obveščanje o nevarnosti iz zraka.

Zaradi organiziranosti vizualnih opazovalnic so bile enote PZO 2. 7. 1991 ob ponovnem napadu na oddajnik na Kumu pravočasno opozorjene na nalet letal. Na letala so pripadniki TO streljali s topovi M38/20 mm ter M-75/20 mm ter eno zadeli. Letalo je sicer odletelo, pilot pa je bil prisiljen odpreti pokrov kabine - dele kabine so kasneje tudi našli. Ta napad ni terjal žrtev, povzročil je le manjšo dodatno škodo na oddajniku (Kladnik et.al., 2011, 461-462).

3. 7. 1991 so pripadniki voda protizračne obrambe ob ponovnem napadu na Dravograd delovali po obeh parih letal, ki so se zato umaknili iz dosega orožja TO (Kladnik et.al., 2011, 451).

7 PREOBLIKOVANJE IZ TO V SV – ORGANIZIRANOST IN STRUKTURA ENOT

7.1 9. RAKETNA BRIGADA KOBRA

Ob koncu bojnih aktivnosti ter s podpisom Brionske deklaracije 7. 7. 1991 je bilo določeno, da se odstranijo vse blokade enot in objektov JLA, brezpogojna vrnitev vseh enot JLA v njihove matične vojašnice, deblokada vseh cest, vrnitev vseh objektov in opreme JLA ter deaktiviranje in vrnitev enot TO v prostore nastanitve. Republiško vodstvo je v dneh do 6. 7. 1991 opravilo vse organizacijske priprave, ki so obsegale oceno groženj nasprotnikovih sil ter stanja razpoložljivih kadrovskih in materialnih virov. Na podlagi opravljenih potreb in ocen so 6. 7. 1991 zvečer pristojnemu republiškemu centru za obveščanje predali pripravljene sezname za vpoklic kadrovskih in materialnih virov. Kadrovske popolnitev enot brigade so izvedli z vojaki, podčastniki in častniki rezervne sestave, kot inštruktorji za strokovno podporo pri načrtovanju in opravljanju nalog pa so se jim pridružili nosilci znanja iz zračne obrambe in letalstva iz vrst prestopnikov v TO in prostovoljci iz drugih enot in struktur takratne TO, ki so imeli znanje in so ga bili sposobni prenašati na nove enote. Kolektivi enot so se zelo hitro oblikovali v trdna jedra, ki so predstavljala steber nove enote (Arko, Vavpetič, Racman, [online], 2011).

7. 7. 1991 je bila z ustanovitvijo 9. raketne brigade zračne obrambe postavljena osnova za nadaljnji razvoj in usposabljanje enot na področju zračne obrambe. Čeprav je skladno z Brionsko deklaracijo zračni prostor nad Slovenijo nadzirala zvezna oblast, je Republika Slovenija s po enim divizionom zračne obrambe v Mariboru in Ljubljani že začela z razvijanjem zmogljivosti za varovanje zračnega prostora.

Jože Konda v intervjuju¹ ugotavlja, da v tistih dneh še ni bilo mogoče govoriti o uspešnem zagotavljanju suverenosti zračnega prostora, vse nadaljnje aktivnosti pa kažejo na zelo intenziven razvoj enot zračne obrambe, ki so bile sicer teritorialno razdeljene, vendar pod

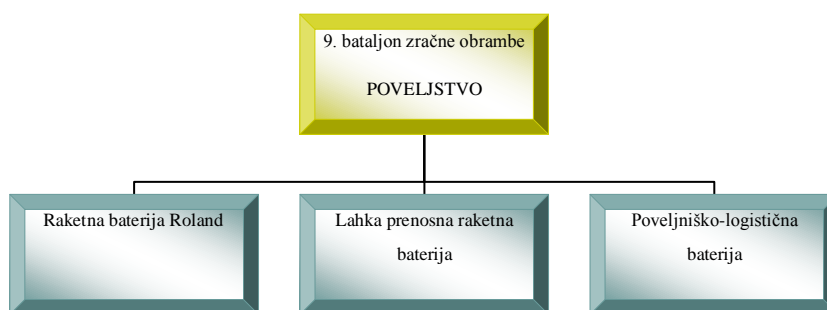
¹ Intervju z gospodom Jožetom Kondo sem opravil dne 18. 5. 2012 in je v celoti objavljen v prilogi št. 1.

enotnim poveljstvom. Kot največji izziv ob izteku Brionskega premirja pa je Konda označil upravljanje in zaščito ZP RS, saj Slovenija ni razpolagala z zadovoljivimi materialnimi sredstvi. Z ukazom načelnika republiškega štaba Teritorialne obrambe (NRŠTO) je z 9. oktobrom 1991 od 00.01 slovenski zračni prostor prešel v pristojnost RŠTO oziroma Republike Slovenije. Konda tudi poudarja, da je bilo z namenom ugotavljanja zmogljivosti enot za PZO 9. in 10. 9. 1991 na Baču izvedeno bojno streljanje z vsemi takrat razpoložljivimi orožji za PZO. Enote raketne brigade so bile sprva oborožene z lahкими prenosnimi raketnimi sistemi Strela 2M, Igla in Igla-1, prevoznim raketnim sistemom Strela 1M in topniškimi sistemi 20, 30, 40 in 57 mm. Ne glede na to, da se je leta 1994 s sprejetim Zakonom o obrambi Teritorialna obramba preimenovala v Slovensko vojsko, je 9. raketna brigada ob koncu leta 1998 s svojimi enotami v Vrhniki, Mariboru, Ljubljani in Novem mestu teritorialno dobro »pokrivala« zračni prostor, svojo izvrstno usposobljenost pa so enote dokazale leta 1999 na uspešno izvedenem taktičnem baterijskem bojnem streljanju s sistemi Strela 2M, Igla, Strela-1 in BOV-3 na Natovem strelišču NAMFI v Grčiji. Vsi uspehi so bili plod izjemne zavzetosti pripadnikov ter njihovih izkušenj pridobljenih na bojnih streljanjih z orožji, ki jih je imela enota v uporabi. Čas in potrebe države ter njenega obrambnega sistema je terjala odločitve, da se je iz enote počasi umikala starejša raketna oborožitev (Strela 1M in Strela 2M) in topniški sistemi. Pomembno prelomnico v razvoju enote je pomenil nakup raketnega sistema Roland leta 1999. Raketni sistem nemške proizvodnje je sprejela enota ustanovljena leta 2000. Novo ustanovljena Raketna baterija Roland, popolnjena izključno s pripadniki stalne sestave, je po intenzivnem usposabljanju s tem sistemom prevzela operativne naloge leta 2001. Z raketnim sistemom Roland je Republika Slovenija dobila sistem, ki je bil tehnično popolnoma povezljiv v Natov sistem integrirane zračne obrambe, in je še danes hrbtenica zračne obrambe Slovenske vojske in Republike Slovenije. Leta 2004 je bila raketna brigada preoblikovana in preimenovana v 9. bataljon zračne obrambe (Arko, Vavpetič, Racman, [online], 2011).

Danes je 9. bataljon zračne obrambe enota, ki je leta 2007 z visokimi ocenami prestala mednarodno združeno taktično bojno streljanje brigadnega nivoja ter ocenjevanje po zelo zahtevni Nato metodologiji TACEVAL in s tem dokazala, da je sposobna izvajati svoje poslanstvo tudi v mednarodnem visoko tehničnem in strokovnem okolju. Poleg raketne baterije Roland je v sestavi bataljona tudi baterija, ki ima za osnovno oborožitev lahki prenosni raketni sistem Igla. Z zagotavljanjem zmogljivosti modula zračne obrambe v

lahki bataljonski bojni skupini, 9. bataljon zagotavlja izvajanje nalog iz svojega poslanstva - zagotavljanje zaščite pred delovanjem iz zračnega prostora za poveljstva in enote Slovenske vojske ali zavezništva.

9. bataljon za svoje delovanje uporablja tudi sredstva za opazovanje in nadzor zračnega prostora, kompleksen sistem poveljevanja in kontrole z bataljonskimi operativnimi centri MTOC, pripadajočimi sredstvi zvez ter opazovalnim radarjem Giraffe. S temi sredstvi upravlja visoko strokovna poveljniško-logistična baterija (Arko, Vavpetič, Racman, [online], 2011).

Shema 5: Organizacijska struktura 9. bataljona zračne obrambe

Vir: Arko, Vavpetič, Racman, [online]. (Citirano 27. 6. 2012). Dostopno na naslovu:

http://sierra5.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1488

7.2 BATALJON ZA NADZOR ZRAČNEGA PROSTORA

Začetki radarskega nadzora zračnega prostora segajo v obdobje osamosvojitvene vojne, ko je bilo po ugotovitvah Jožeta Konda formalno opazovanje zračnega prostora pričeto z uporabo starega meteorološkega radarja 3 MARK 7 z Lisce 3. 7. 1991.

Slika 12: Radar AA 3 MARK 7

Vir: Vojaški muzej [online]. (Citirano 27. 6. 2012). Dostopno na naslovu:

<http://www.vojaskimuzej.si/zbirke/orozjaList.aspx?item=4&exp=164>

Takrat je bila skupaj z mrežo približno 130 vizuelnih opazovalnic oblikovana služba za nadzor zračnega prostora, ki je dne 7. julija 1991 kot prvi radar v operativni sestavi uporabila namerilni artilerijski radar. Formalno je bil 16. bataljon za nadzor zračnega prostora (16. BNZP) ustanovljen 2. junija 1992.

Enota je leta 1991 in 1994 dobila v uporabo dva radarska sistema dolgega dosega AN/TPS-70 in leta 1996 osem radarskih sistemov kratkega dosega EL/M2106 HEE, ki so bili v letih 2005 in 2006 modificirani (EL/M2106 NG) (Mikelj [online], 2009).

Osnovna naloga bataljona je zagotavljanje nenehnega nadzora in kontrola zračnega prostora RS, prenos podatkov o dogajanju v zračnem prostoru uporabnikom, ter vodenje zračnih operacij. Poveljstvo enote, center za nadzor in kontrolo zračnega prometa (CNKZP), poveljniško-logistična četa in radarska četa kratkega dosega imajo sedež na letališču Brnik, hrbtenico bataljona pa predstavljata radarski postaji dolgega dosega na Ljubljanskem vrhu in Ledinekovem koglu.

Radarja dolgega dosega, ki imata doseg 240 navtičnih milj (približno 450 kilometrov), zagotavljata pokritje celotnega slovenskega zračnega prostora, radarska četa kratkega

dosega pa s premičnimi radarji pokriva »sence« oziroma področja, ki jih glavna radarja zaradi razgibanosti zemljišča ne moreta (16. BNZP [online], 2011).

Slika 13: Radarska postaja Ledinekov kogl

Vir: sierra5.net [online]. (Citirano 27. 6. 2012). Dostopno na naslovu:

http://sierra5.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1498

7.3 ENOTE VOJAŠKEGA LETALSTVA

Ko sta major Jože Kalan in praporščak Bogomir Šuštar 28. junija 1991 z lahkim helikopterjem SA-341 gazela, ki je bil v lasti takratne JLA prebegnila na stran Teritorialne obrambe Republike Slovenije, sta postavila temelj za razvoj letalske enote Slovenske vojske, 15. brigada vojaškega letalstva pa je bila vzpostavljena julija naslednje leto. V okviru brigade je delovala tudi helikopterska eskadrilja, ki je imela pet helikopterjev različnih vrst, po en SA-341 in A-109 ter tri B-412. S hitrejšim razvojem Slovenske vojske se je začelo hitrejšo kadrovsko popolnjevanje in opremljanje enote. Svoje zmogljivosti je 15. brigada vojaškega letalstva sredi 90-ih let okrepila s petimi večnamenskimi transportnimi helikopterji Bell B-412. To je bilo za Slovensko vojsko, pa tudi za potrebe civilne zaščite in reševanja, velik kakovostni premik. Z nakupom štirih Eurocopterjevih večnamenskih transportnih helikopterjev AS 532 AL cougar, katere je enota prevzela spomladi leta 2003 in 2004 so te zmogljivosti še nadgradili (MORS [online], 2008). Potrebe šolanja pilotov letal in helikopterjev ter drugega strokovnega letalskega osebja v celoti obvladuje letalska šola, ki ima v svoji sestavi osem letal Zlin-242, dve letali Zlin-

143, enajst Pilatusov PC-9/PC-9M ter štiri helikopterje Bell-206. Razen dežurne helikopterske posadke, ki je na letališču Jožeta Pučnika v pripravljenosti za potrebe zaščite in reševanja, so enote stacionirane na vojaškem letališču Cerklje ob Krki.

Skozi obdobje od osamosvojitvene vojne do danes so vse omenjene enote doživljale reorganizacije. Največja težava v zagotavljanju enotnega poveljevanja in kontrole, ki je bila posledica podrejenosti enot različnim poveljstvom, je bila odpravljena z ustanovitvijo Brigade zračne obrambe in letalstva (BRZOL). Leta 2008 je na novo formirano poveljstvo prevzelo poveljevanje in kontrolo nad enotami, ki so zagotavljale varen in suveren zračni prostor. S tem pa so bili postavljeni tudi boljši temelji za še učinkovitejšo integracijo nacionalnega sistema obrambe zračnega prostora v združenem sistemu ZO zveze Nato (NATINADS – Nato Integrated Air Defence System) (Mikelj [online], 2009).

8 SPREMEMBE PO VSTOPU V ZVEZO NATO

Eden najpomembnejših zunanjepolitičnih strateških ciljev po osamosvojitvi je bilo za novonastalo državo Slovenijo članstvo v zvezi NATO (North Atlantic Treaty Organization). Za pristop v zvezo Nato se je Slovenija odločila zaradi temeljnih vrednot te organizacije ter svojih strateških varnostnih in vitalnih državnih interesov.

Republika Slovenija je 29. marca 2004 postala država članica Nato, s tem ko je v Washingtonu skupaj z ostalimi povabljenimi državami deponirala listino o pristopu k Severnoatlantski pogodbi.

S članstvom v zvezi Nato si Slovenija zagotavlja:

- kolektivno varnost (v skladu s 5. čl. Washingtonskega sporazuma), kar pomeni, da bi v primeru agresije na ozemlje Slovenije odgovorilo celotno članstvo zveze Nato,
- dolgoročno stabilno varnostno-politično okolje, ki ji bo omogočalo nemoten družbeni in ekonomski razvoj, vključno z nizko stopnjo tveganja za tuja neposredna vlaganja ter ekonomsko sodelovanje z najbolj razvitimi državami,
- okrepljen zunanjepolitični profil in položaj države ter njen ugled v mednarodnih okvirih, vključno s prevzemanjem odgovornosti in skupnim odločanjem o najpomembnejših varnostnih vprašanjih,
- dolgoročno zmanjševanje izdatkov za obrambo, dvig učinkovitosti oboroženih sil, dolgoročno krepitev slovenske namenske industrije,
- udeležbo v znanstvenih, tehnoloških in informacijskih tokovih najbolj razvitega dela sveta (vlada RS, [online], 2012).

V Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV - 1, 2010, 7) je Slovenija okarakterizirana kot celinska in pomorska država. Njen geostrateški položaj je tako v evropskem kot širšem prostoru poseben in takšen ostaja tudi v razmerah razvijajoče globalizacije in krepitev transnacionalnih povezav. Njena lega na ozemlju, kjer se stikajo srednjeevropski, južnoevropski in sredozemski geostrateški ter politični prostor, ji po eni strani nudi politične, gospodarske, družbene, pa tudi kulturne in druge prednosti ter priložnosti, po drugi strani pa predstavlja tudi določena varnostna tveganja. Ozemlje Republike Slovenije prečkajo najkrajše kopenske poti, ki zahodno in srednjo Evropo

povezujejo z jugovzhodno Evropo in Azijo ter najkrajše in zelo ugodne poti iz celinskih območij srednje Evrope do Jadranskega morja in iz vzhodne in jugovzhodne Evrope do Apeninskega polotoka.

Slovenija je danes kot članica evroatlantskih integracij in drugih mednarodnih organizacij prisotna tudi na bolj oddaljenih kriznih žariščih. Zaradi oddaljenosti le-teh je razširitev oboroženih spopadov na ozemlje Republike Slovenije malo verjetna. Nedokončana pokonfliktna obnova Zahodnega Balkana pa bi že lahko imela vpliv predvsem na nastanek nevojaških virov ogrožanja kot so organiziran kriminal, korupcija, ilegalne migracije, trgovina z ljudmi, orožjem in drogami ter terorizem (ReSNV - 1, 2010, 13). Prav terorizem je danes v svetu ena največjih varnostnih groženj in tveganj, ki se povezuje tudi z drugimi varnostnimi grožnjami in mu je potrebno dajati posebno pozornost.

S hitrim razvojem tehnologije in tehnike, ki vzpodbuja mednarodno trgovino smo priča tudi velikemu povečanju zračnega prometa oz. transporta.

Teroristični napadi v ZDA 11. septembra 2001, ko so bili z nevojaškimi sredstvi napadeni civilni objekti, ki so terjali ogromno smrtnih žrtev predvsem med civilnim prebivalstvom, so že lahko zadosten razlog, da se zračnemu prostoru in prometu v njem posveča veliko pozornost.

Zakon o letalstvu Republike Slovenije v svojem drugem členu opredeljuje, da ima »*Republika Slovenija popolno in izključno suverenost v zračnem prostoru nad njenim ozemljem*« (ZLet-UPB4, 2010, 2. člen).

Naloge in postopki civilnih in vojaških organov ter služb za nadzor zračnega prostora, medsebojna izmenjava podatkov ter postopki in ukrepi v primeru kršitev zračnega prostora pa so določene z Uredbo o načinu izvajanja nadzora zračnega prostora ([online], 2004). Le-ta v svojem 2. členu določa da:

»(1) Nadzor zračnega prostora izvajajo organi, službe in enote, določene v skladu s predpisi o obrambi. Pri nadzoru zračnega prostora sodelujejo tudi organi in službe, določene s predpisi o letalstvu, ki izvajajo kontrolo zračnega prometa. Kontrolo zračnega prometa vojaških zrakoplovov, ki sodelujejo pri izvajanju nalog po tej uredbi, izvaja tudi pristojna vojaška enota v skladu s predpisi.

(2) Pri izvajanju posameznih nalog nadzora zračnega prostora lahko sodelujejo v skladu s skupnimi načrti na podlagi mednarodnih pogodb tudi vojaški sistemi, službe in zrakoplovi zavezniških držav.

(3) Nadzor zračnega prostora in kontrola zračnega prometa se izvajata neprekinjeno.«

Uredba o načinu izvajanja nadzora zračnega prostora v svojem 3. členu nalaga nadzor zračnega prostora države pristojnim enotam Slovenske vojske, ki nalogo opravljajo samostojno in kot del integriranega sistema zračne obrambe zavezništva v skladu s skupnimi načrti na podlagi mednarodnih pogodb. Pri tem sodelujejo tudi s kontrolo zračnega prometa.

Od leta 2003 je 16. bataljon za nadzor zračnega prostora vključen v integrirani sistem zračne obrambe Nata (NATINADS). Vključenost v NATINADS, ki je pod operativno kontrolo Natovega združenega centra za vodenje zračnih operacij (CAOC-5) s sedežem v Italiji, zagotavlja Sloveniji nenehno izmenjavo podatkov z Natom o dogajanju v njenem zračnem prostoru. Preko tega sodelovanja je Sloveniji ob morebitnih kršitvah zagotovljena tudi zaščita zračnega prostora z Natovimi prestreznimi letali (Pišlar [online], 2009).

Za prestrazanje kršiteljev zračnega prostora z Natovimi lovci iz Italije slovenski CNKZP intenzivno sodeluje s civilno kontrolo zračnega prostora Slovenije. Oba segmenta si neprestano izmenjujeta radarsko sliko o dogajanju v slovenskem zračnem prostoru. CNKZP od civilne kontrole letenja redno dobiva načrte letenja (Flight Plan) z vsemi podatki o preletu letal čez Slovenijo. Če plovilo leti skladno z načrtom, letalo le evidentirajo. Če neidentificirano letalo krši slovenski zračni prostor, po postopku vojaška kontrola pri civilni preveri, ali ima podatke o letu, saj bi do kršitve lahko prišlo zaradi spremenjene smeri leta, časovne prestavitve leta ali neprimernega vremena. Če o tem ni obveščena tudi civilna kontrola prometa, se Natovemu združenemu centru za vodenje zračnih operacij (CAOC-5) v Italiji posreduje podatek o kršitvi, na podlagi katerega sprožijo postopek alarmiranja, ki obsega odločitve za dvig stopnje pripravljenosti prestreznih letal in izdajo povelja za njihov vzlet.

Kot razlaga Jančevski *»morajo prestrezniška letala najpozneje v 15 minutah po izdaji povelja vzleteti z letališč«* (Pišlar [online], 2009).

Za navajanje letal do italijansko-slovenske meje skrbi italijanski center za kontrolo zračnega prostora, po prestopu v slovenski zračni prostor pa piloti sledijo navodilom kontrolorjev CNKZP, ki poskrbijo za njihovo usmerjanje in navajanje do morebitnega kršitelja slovenskega zračnega prostora. Prestrezniki najprej vizualno identificirajo letalo, in ugotovijo, kakšen je cilj in kakšne namene ima. Na tej podlagi zagotovijo prisilen

pristanek, spremstvo letala izven zračnega prostora Slovenije, vrnitev letala v bazo ali v skrajnem primeru sestrelitev letala, za kar je nujna predhodna odobritev ministra za obrambo oziroma njegove pooblaščen osebe (Pišlar [online], 2009).

Pri rednem usposabljanju v prestrezanju neidentificiranih letal aktivno sodeluje tudi vojaško letalstvo Slovenske vojske.

Zemeljski oborožitveni sistemi, ki jih ima 9. bataljon zračne obrambe so že v osnovi namenjeni za varovanje slovenskega zračnega prostora ter zračno obrambo enot in pomembnih objektov. Z razpoložljivo oborožitvijo, ki je sestavljena iz šestih raketnih orožij roland, baterijskega centra za upravljanjem z ognjem roland, dveh vozil za transport raket, 120 raket, kompletov rezervnih delov in tehnične dokumentacije, se raketni sistem roland uporablja predvsem za zračno obrambo pred napadi vseh vrst iz zračnega prostora do višine 3500 metrov, in sicer za obrambo letališč, objektov velikega pomena in manjših področij. Sistem je uporaben tudi za zračno obrambo konvojev (24ur.com [online], 2001).

Slika 14: Raketni sistem Roland

Vir: 24ur.com [online]. (Citirano 30. 6. 2012). Dostopno na naslovu:

<http://24ur.com/novice/slovenija/sv-predstavila-raketni-sistem-roland.html>

Čeprav pripadniki bataljona svojo vrhunsko usposobljenost in sposobnost povezljivosti z drugimi vojskami uspešno dokazujejo na vsakoletnih vajah, pa že zaradi dosega orožij in njihovi maloštevilčnosti ne moremo govoriti o zagotavljanju popolne suverenosti zračnega prostora.

9 SKLEP

Oborožene sile nekdam vsem nam skupne države Socialistične federativne republike Jugoslavije so bile po drugi svetovni vojni nenehno v situaciji, ko so se morale na čelu z državo prilagajati zunanjepolitičnim trenjem. Blokavska delitev sveta ter izredno pomembna geostrateška lega Jugoslavije je bila tudi v vojaškem smislu izrednega pomena za obe strani, tako za zahodni kot tudi vzhodni blok. Čeprav je bila Jugoslovanskemu socialističnemu sistemu bliže Sovjetska zveza, se je v zgodbo oboroževanja povojne Jugoslavije vključeval tudi zahodni blok. Jugoslavija je v tem obdobju zaradi sodelovanja z obema stranema občutila velike težave predvsem pri usposabljanju in vzdrževanju vojaške tehnike. Skozi reorganizacije je počasi izoblikovala kopenske, pomorske in zračne sile. Predvsem slednje so se zaradi drage in zahtevne tehnike aktivno spogledovale in oboroževale pretežno s sovjetsko tehniko.

Nenehno kršenje jugoslovanskega zračnega prostora je sililo takratno državno, predvsem pa vse bolj avtonomno vojaško oblast v nenehne posodobitve in ustanavljanje novih, močno oboroženih letalskih enot, enot za nadzor zračnega prostora in raketnih enot zračne obrambe. Te enote so predstavljale hrbtenico varovanja zračnega prostora nad Socialistično federativno republiko Jugoslavijo.

Ker je takrat Socialistična republika Slovenija mejila na Italijo oz. »zahod«, je jugoslovanska armada tudi na slovenskem ozemlju formirala močne enote, predvsem na območju glavnega mesta Ljubljane in postojnskih vrat.

Področje zračne obrambe, letalstva in opazovanja zračnega prostora je za zagotavljanje suverenosti zračnega prostora izredno kompleksno in zahtevno tako zaradi tehnike in oborožitve kot tudi zaradi sistema sodelovanja. Zato sem se v svojem diplomskem delu moral posvetiti samo osnovnim enotam in nisem podrobneje raziskoval posameznih enot. V malo večjem obsegu sem se posvetil 350. raketnemu polku protizračne obrambe, ki je s svojimi enotami varoval zračni prostor nad Slovenijo. Oborožitev, predvsem pa deklariran doseg raketnih orožij, s katerimi je raketni polk razpolagal, je za morebitnega napadalca predstavljala resno grožnjo. Z razporeditvijo enot 350. raketnega polka in v sodelovanju z

raketnim polkom v Zagrebu je bil z raketnimi orožji pokrit skoraj ves zračni prostor nad Republiko Slovenijo.

»Praška pomlad« je v Jugoslovansko armado, tudi zaradi posredovanja slovenskih politikov, prinesla ustanovitev Teritorialne obrambe. Slovenci so nalogo ustanavljanja in kasneje tudi usposabljanja enot vzeli skrajno resno. Čeprav je bil sistem oboroževanja počasen in odvisen predvsem od odpisa orožja s strani Jugoslovanske armade, se je slovenska Teritorialna obramba oboroževala tudi z nakupi orožja v tujini. Kljub temu da je bilo področje varovanja suverenosti zračnega prostora še vedno v domeni modre komponente operativne armade, se je TO usposabljala za zračno obrambo s protiletalskimi topovi kalibra 20 in 40 mm. Izredno povezan sistem vojaške in civilne obrambe je na področju zračne obrambe pomembno dopolnjeval glavne sile.

Superiornost v opremljanju in usposabljanju enot Teritorialne obrambe, težnje po svoji vojski ter gospodarski razlogi so Slovence pripeljali do odločitve, da stopimo na svojo, samostojno pot. Jugoslovansko državno, predvsem pa vojaško vodstvo, je že veliko prej, preden je prišlo do vojaškega posredovanja v Sloveniji, poskušalo preko Republiškega štaba teritorialne obrambe in njegovega vodstva z ukazi in nadzori razorožiti slovensko TO. Za enote zračne obrambe, ki so imele svoje topovsko orožje in lahke prenosne raketne sisteme že tako v skladiščih vojašnic JLA je bilo pridobivanje tega orožja še poseben izziv. Na žalost je za raziskovanje te tematike napisanega zelo malo, saj je bilo pridobivanje osebnega - pehotnega orožja prioriteta naloge takrat v veliki tajnosti ustanovljene Manevske strukture narodne zaščite. Nesporno dejstvo je, da so takratni domoljubi s svojimi akcijami tvegali življenja zato, da so bile kasneje enote TO oborožene vsaj s pehotno oborožitvijo. Izjemno pomanjkanje sredstev za protiletalski boj in zavedanje, s kakšno močjo v zraku razpolaga JLA sprva ni dajalo veliko upanja na uspešno zoperstavljanje letalstvu JLA takrat, ko je bila JLA poslana na vojaško posredovanje v Slovenijo. Seveda so bile akcije proti JLA prioritete na tleh, sem pa skozi raziskavo ugotovil, da so bile helikopterske enote JVL namenjene predvsem transportnim letom, bojna letala pa so delovala predvsem na postavljene barikade in radijske in televizijske oddajnike. Ne glede na to, da so bile enote zračne obrambe v veliki meri močno osiromašene, so akcije, sestrelitve helikopterjev in poškodovana letala dajali vtis, da je slovenska TO pripravljena tudi na protiletalski boj. Pri pregledovanju zabeleženih akcij JVL je zanimivo tudi dejstvo, da je bila večina bojnih akcij zaključenih do 3. 7. 1991.

Seveda lahko razumemo, da so vzporedno z dogodki na tleh in v zraku potekala intenzivna politična in vojaška pogajanja, z zavzetimi skladišči pa je slovenska TO pridobivala tudi ognjeno moč v protiletalskih silah. Na mestu je tudi vprašanje, zakaj JLA ni uporabila večjih zmogljivosti in ogromne premoči v zračnem prostoru. Ali je bilo to splet okoliščin ali dejstvo, da je bil poveljnik 5. vojaškega območja Slovenec, bo mogoče predmet kakšne druge raziskave. Nesporno pa je, da so slovenske enote za protiletalski boj dokazale, da so sposobne dejstvovati na cilje v zraku.

Z razglašenim premirjem in podpisom Brionske deklaracije so se že začele formirati enote slovenske zračne obrambe, ki so bile po izteku roka določenega z Brionsko deklaracijo postavljene pred popolnoma nov izziv - formirati zmogljivosti, ki bi zagotavljale suverenost zračnega prostora Republike Slovenije. Ne glede na to da je bilo med vojno opazovanje zračnega prostora zagotovljeno predvsem z vizualnim opazovanjem, so se uspešno začele izgrajevati tudi te zmogljivosti. Z nakupi oborožitve, tehnike ter vojaških letal in helikopterjev je Slovenija pridobivala svoje nove zmogljivosti za nadzor svojega zračnega prostora. Razmeram v svetu ter novim varnostnim grožnjam se je Slovenija zoperstavila z vključevanjem v različne evropske in svetovne varnostne organizacije ter severnoatlantsko zaveznitvo. Sodobna tehnika in vrhunska usposobljenost kadra za upravljanje s sistemi za nadzor in kontrolo zračnega prostora, vojaškega letalstva in zračne obrambe so predpogoj, da se lahko te enote integrirajo v Natov sistem nadzora zračnega prostora. Z vključitvijo v te Nato strukture smo Slovenci sicer pridobili svoj del varnosti našega neba, ki jo nudi »kolektivna varnost«, ne morem pa mimo dejstva, da smo s tem izgubili del suverenosti našega zračnega prostora. Le-to bi si lahko zagotovili s tehniko in organizacijo takšne obrambne strukture, ki bi zagotavljala hitro zaznavanje in posredovanje ob morebitnih grožnjah. Danes je Slovenija del Nato struktur in pomembno prispeva k varnosti in stabilnosti v regiji in izven nje. Glede na to da smo teritorialno majhni, na svojem ozemlju pa imamo nekaj visoko vrednih ciljev, ki lahko pomenijo nevarnost tudi za širšo regijo, bi morali razpolagati s sistemi, ki bi zagotavljali varno okolje predvsem v času, ko so teroristični napadi skoraj nekaj vsakdanjega in je meja med mirom, krizo ali vojno zelo tanka.

10 VIRI, LITERATURA

1. 16. BNZP, [online]. *Dvajsetletnica 16. BNZP* (Citirano 27. 6. 2012). Dostopno na naslovu: http://sierra5.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1498
2. 24ur.com [online]. *SV predstavila raketni sistem Roland* (Citirano 30. 6. 2012). Dostopno na naslovu: <http://24ur.com/novice/slovenija/sv-predstavila-raketni-sistem-roland.html>
3. Arko, V., Vavpetič, I., Racman, I., [online]. *Kobra - že 20 let* (Citirano 27. 6. 2012). Dostopno na naslovu: http://sierra5.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1488
4. Dimitrijević, B., B., *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo 1942-1992*. Beograd. Institut za savremenu istoriju, 2009.
5. Furlan, B. in ostali. *Vojaška doktrina*. Ljubljana: Defensor, 2006.
6. Janša, J., *Premiki*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992.
7. Kladnik, T, in ostali, *Vojaška obramba Slovenije 1990-1991*, Ljubljana: Defensor, 2011.
8. Kokalj Marjeta, [online]. *Organizacija nadzora in kontrole ZP RS - zaključna naloga* (Citirano 22. 6. 2012). Dostopno na naslovu: <http://dkmors-db.pub.mors.si/Dokument.php?id=307>
9. Konda, J., [online]. *Učinki slovenskega geografskega prostora na organizacijo zračne obrambe* (Citirano 4. 5. 2012). Dostopno na naslovu: http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela/files/dela_15/11_konda.pdf
10. *Mala splošna enciklopedija: tretja knjiga: P-Ž*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.
11. Marković, Z., *Jugoslovanska ljudska armada (1945-1991)*. Ljubljana: Defensor, 2007.

12. Mikelj, J., [online]. *Brigada zračne obrambe in letalstva* (Citirano 27. 6. 2012). Dostopno na naslovu: <http://blog.dsos.org/2009/04/29/brigada-zracne-obrambe-in-letalstva/>
13. Mikulič, A., *Uporniki z razlogom*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS, Slovenska vojska, Vojaški muzej, 2005.
14. MORS, [online]. *Letalstvo Slovenske vojske*, (Citirano 27. 6. 2012). Dostopno na naslovu: http://sierra5.net/index.php?option=com_content&task=view&id=90&Itemid=161
15. Peteh, J. in ostali. *Vizuelne opazovalnice v sistemu opazovanja in obveščanja*. Republiški sekretariat za ljudsko obrambo, 1984.
16. Pišlar, M., [online]. *16. BNZP nadzira slovenski zračni prostor*, (Citirano 30. 6. 2012). Dostopno na naslovu: http://sierra5.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1053&Itemid=1
17. Pravilo *Upotreba RV i PVO*. Komanda ratnog vazduhoplovstva i PVO, 1975.
18. Remškar, S., [online]. *Občina Vrhnika v času vojne za Slovenijo - diplomsko delo*, (Citirano 20. 3. 2012). Dostopno na naslovu: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/remskar-sanja.pdf>
19. Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 27/2010, str 13.
20. Siera 5-slovenski letalski portal [online]. *Dan slovenskega vojaškega letalstva* (Citirano 19. 3. 2012). Dostopno na naslovu: http://sierra5.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1585
21. Siera5-slovenski letalski portal [online]. *Wilbur in Orville Wright (1867-1912, 1871-1948)*, (Citirano 2. 7. 2012). Dostopno na naslovu: http://sierra5.net/index.php?option=com_content&task=view&id=57&Itemid=1
22. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1994.
23. Slovenska vojska - postani vojak [online]. *16. bataljon za nadzor zračnega prometa* (Citirano 19. 3. 2012). Dostopno na naslovu: <http://www.postanivojak.si/index.php?id=506>

24. Slovenska vojska - postani vojak [online]. 9. bataljon zračne obrambe (Citirano 19. 3. 2012). Dostopno na naslovu: <http://www.postanivojak.si/index.php?id=467>
25. Svete, U. Vzpostavitev slovenskih obrambnih sil in njihovega vojaškega dela v letu 1990 manevrska struktura Narodne zaščite (MSNZ): manevrska struktura narodne zaščite: začasna rešitev vojaškega vprašanja v kontekstu nacionalnovarnostnega osamosvajanja v letu 1990. V *20. obletnica manevrske strukture narodne zaščite*. Ljubljana: Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenska vojska / Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011, 22).
26. Švajncer, J., *Teritorialna obramba Republike Slovenije*. Ljubljana: Viharnik, 1992.
27. Švajncer, J., Hartman J., Janc A., Ulčar M., *Enciklopedija orožja – orožje skozi sedem tisočletij*. Ljubljana: DZS in Defensor, 1995.
28. Švajncer, J., *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Prešernova družba, 1992.
29. Unger, M., Lukman, R., Rode, A., Beslič, I. *Taktika (skript)*. Ljubljana: Center vojaških šol, 2003.
30. Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje [online]. *Letalska nesreča - ocena ogroženosti*. (Citirano 25. 6. 2012). Dostopno na naslovu: <http://www.sos112.si/slo/page.php?src=og14.htm>
31. Uredba o načinu izvajanja nadzora zračnega prostora [online]. *Uradni list Republike Slovenije*, št.29/2004 (Citirano 25. 6. 2012). Dostopno na naslovu: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200429&stevilka=1292>
32. *Veliki splošni leksikon*: sedma knjiga: S-T. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1998, str. 4159.
33. Vlada RS, [online]. *Kaj je Slovenija s članstvom pridobila*, (citirano 30. 6. 2012). Dostopno na naslovu: <http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/zakaj-nato/pridobitve/>
34. Vojska Srbije [online]. *Radarski sistem S 600* (citirano 14. 4. 2012). Dostopno na naslovu <http://www.vs.rs/index.php?content=499ebc36-023c-102c-a202-2f44c9235232>

35. Zakon o obrambi [online]. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 82/1994, 5. člen (Citirano 25. 6. 2012). Dostopno na naslovu: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199482&stevilka=2980>
36. Zakon o letalstvu - uradno prečiščeno besedilo (ZLet-UPB4) [online]. *Uradni list Republike Slovenije* št. 81/2010, 2. člen (Citirano 25. 6. 2012). Dostopno na naslovu: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201081&stevilka=4332>
37. Zbornik, *Veleizdaja Slovenije: razorožitev teritorialne obrambe RS maja 1990: zbornik dokumentov in pričevanj o materi vseh afer z orožjem (pa tudi o njihovih očetih)*. Ljubljana: Nova obzorja, 2011.
38. Zbornik, *Zmagovito posavje* [online]. (Citirano 16. 5. 2012). Dostopno na naslovu: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=zmagovito%20posavje&source=web&cd=1&sqi=2&ved=0CEwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.posavski-muzej.si%2Fdownload.php%3Fdown%3DZmagovito-Posavje.pdf&ei=cHq1T_S4IMr24QT9rLGDBw&usg=AFQjCNHbLbLUv72N0jxVn1zkkGAU3nbCoQ

SEZNAM SLIK

SLIKA 1: RAKETNI SISTEM NEVA S-125.....	14
SLIKA 2: RAKETNI POLOŽAJI DIVIZIONA PZO	15
SLIKA 3: RAKETNI SISTEM VOLHOV	18
SLIKA 4: POKRITOST OZEMLJA SLOVENIJE Z RAKETNIMI SISTEMI PZO JLA.....	19
SLIKA 5: RADAR AN TPS-1D	20
SLIKA 6: RADARSKI POLOŽAJ LJUBLJANSKI VRH	22
SLIKA 7: SOKO J 20 KRAGUJ	25
SLIKA 8: MIG 21F	25
SLIKA 9: PLT 20/1MM	31
SLIKA 10: PROTILETALSKI MITRALJEZ.....	31
SLIKA 11: ZEMLJEVID BOJNIH DEJSTVOVANJ MED OSAMOSVOJITVENO VOJNO.....	41
SLIKA 12: RADAR AA 3 MARK 7.....	57
SLIKA 13: RADARSKA POSTAJA LEDINEKOV KOGL	58
SLIKA 14: RAKETNI SISTEM ROLAND.....	63

SEZNAM SHEM

SHEMA 1: FORMACIJA 350. POLKA PZO.....	13
SHEMA 2: ORGANIZACIJSKA STRUKTURA RAKETNEGA DIVIZIONA	16
SHEMA 3: ORGANIZACIJSKA STRUKTURA RAKETNO-TEHNIČNEGA DIVIZIONA.....	17
SHEMA 4: ORGANIZACIJSKA STRUKTURA 91. BATALJONA ZOJU VRHNIKA	23
SHEMA 5: ORGANIZACIJSKA STRUKTURA 9. BATALJONA ZRAČNE OBRAMBE.	56

PRILOGE

Priloga 1: Intervju z gospodom Jožetom Kondo